

UNIVERSITA KARLOVA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT SOCIOLOGICKÝCH STUDIÍ

Katedra sociologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Životní styl mladé české generace

Empiricky odvozená typologie životního stylu

Autor: Nina Slípková

Vedoucí práce: Doc. Milan Tuček CSc.

Praha 2006

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a vyznačila v ní veškeré použité zdroje informací.

V Praze, 10. srpna 2006

.....

Nina Slípková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat doc. Tučkovi za velmi inspirativní komentář v průběhu psaní této diplomové práce a především za velkorysý přístup v jejím vedení.

OBSAH

Abstrakt	strana 1
Předmluva	strana 2
1. Úvod	strana 5
2. Životní styl	strana 9
2.1 Obecné vymezení	strana 9
2.2 Pluralita životního stylu	strana 10
2.3 Determinanty životního stylu	strana 11
2.4 Efektivita životního stylu	strana 13
2.5 Individualizace, diverzita, kontinuita a diskontinuita	strana 15
2.6 Typologie	strana 17
3. Volný čas	strana 19
3.1 Obecné vymezení	strana 19
3.2 Volný čas a životní styl	strana 20
3.3 Projekt YPPL a Česká mládež	strana 21
3.4 Rodina versus přátelé	strana 22
3.5 Volnočasové aktivity a sociální podmíněnost	strana 24
4. Empirická část	strana 28
4.1 Výzkumná otázka	strana 28
4.2 Stručný přehled analýz	strana 29
4.3 Data	strana 32

5. Výsledky analýz	strana 33
5.1 Odvozená typologie	strana 33
5.2 Demografická a sociální podmíněnost	strana 40
5.2.1 Pohlaví	strana 40
5.2.2 Věkové kategorie	strana 41
5.2.3 Rodinný stav	strana 44
5.2.4 Typ soužití	strana 46
5.2.5 Ekonomický status	strana 47
5.2.6 Studující a pracující	strana 49
5.3 Příslušnost k životnímu stylu na základě ideálů	strana 53
5.4 Příslušnost k životnímu stylu na základě osobnostních charakteristik	strana 58
5.5 Ověření modelu	strana 62
6. Závěr	strana 67
7. Resumé	strana 73
8. Bibliografie	strana 74

ABSTRAKT

Práce je věnována životním stylům mladé české generace, které jsou empiricky mapovány na základě dat z výzkumu Mass, Media and Lifestyle. Životní styl je pro potřeby této práce zúžen na způsoby náplně volného času a jeho trávení. V teoretické části je nejprve provedeno shrnutí základních konceptů vázajících se k životnímu stylu. Životní styl je tak nahlížen z pohledu plurality, efektivity, individualizace, diverzity a také svých základních determinant. Dále je zpracována problematika volného času, a to v souvislosti se životním stylem a s poznatky výzkumů, které tuto práci inspirovaly. V empirické části je zkonstruována typologie sedmi základních životních stylů, nazvanými sportovní, rodinný, plný, pasivní, domácí a aktivní. Jednotlivé životní styly jsou prozkoumány z hlediska sociální, kulturní a osobnostní podmíněnosti. Závěrem je předložen model ukazující vliv a vysvětlovací schopnosti jednotlivých determinant na vytvořenou typologii životních stylů.

PŘEDMLUVA

Životní styl mladé generace je velmi zajímavý a komplexní fenomén, který pozorují se zájmem již dlouho. Na jedné straně je patrná touha mladých lidí vymykát se obecným trendům, nechat vyniknout svou jedinečnost, žít svým osobitým životním stylem. Na straně druhé jsou si však životní styly mladé generace velmi podobné a po krátkém zamyšlení by byl jistě každý, s větší či menší přesností, schopen definovat hlavní znaky, které mladou generaci spojují a v jeho očích charakterizují. Na čem tedy při pozorování mladých lidí záleží je, jak zblízka či jak zdaleka jsou pozorováni, do jaké míry chce výzkumník najít odlišnosti mezi jejich životními styly a do jaké míry hledá naopak podobnosti.

V této práci bych se chtěla problematiky životního stylu mladé generace zhostit vytyčením jakési střední cesty, vedené tak, aby mi neunikla ani jedna z těchto zajímavých rovin. Snažím se udržet takový úhel pohledu, který nepomine relevantní životní styly pro jejich nízkou četnost a zároveň nesklouzne do několika jednoznačných, očekávatelných kategorií hlavních životních stylů.

Předpokladem, ze kterého při vytváření typologie životního stylu vycházím, je to, že existují určité hlavní životní styly, které lze na základě volnočasových dat, kterými disponuji, identifikovat. Neutvářím tak apriorní typologii, ale nalézám ji a posteriori na základě reálných informací o mladé generaci.

Problémem identifikace hlavních životních stylů však zdaleka nekončí můj zájem v této oblasti, právě naopak. Proč někdo žije jedním životním stylem a jiný zase druhým? Co jedince vede k výběru konkrétního životního stylu a je vůbec volba v rámci životního stylu relevantní kategorií?

Již v teoretické části této práce ukazují, že životní styl je složitý jev a skládá se z pestré palety preferencí lidí, míst či věcí, způsobů myšlení,

hodnotových orientací a jiných myslitelných aspektů lidské existence. Všechny tyto aspekty jsou ale sociálně podmíněny, vznikají, mění se a zanikají v závislosti na sociodemografických proměnných, vázajících se ke konkrétním jednotlivcům.

Sociodemografika mají v mém zkoumání životního stylu výsadní postavení dané jejich dvojitou dimenzí. První dimenze spočívá ve schopnosti sociálně podmiňovat životní styl, stejně jako jej například kulturně podmiňují ideály nebo z psychosociálního hlediska osobnostní rysy. Druhou, a z mého pohledu významnější dimenzí, je způsobnost určovat mantinely životního stylu, a to nejen pro sociální proměnné, ale i pro všechny ostatní proměnné, které životní styl podmiňují a kterými se také zabývám. Výběr životního stylu je tedy do jisté míry predeterminován, a to právě těmito sociodemografickými znaky určujícími možnosti a limity jedince obecně.

Důraz na roli sociodemografických proměnných kladou i velká empirická šetření zabývající se mladou generací a jejími životními styly. Mým cílem není podat vyčerpávající přehled těchto výzkumů, nicméně dva budou zmíněny za všechny, neboť jde o poměrně aktuální výzkumy, z nichž u prvního je další předností jeho rozsáhlost, u druhého zase české prostředí. Tyto výzkumy se alespoň zčásti zabývají životním stylem mladé generace na základě různých kombinací jejich volnočasových aktivit, což je právě prizma, skrz které na životní styl ve své práci nahlížím též a které pro současnou sociologii životního stylu není příliš obvyklé, zvláště v porovnání například se spotřebou, která je v oblasti životního stylu velmi častým tématem.

Pro mne je naopak volný čas velmi zajímavým indikátorem životního stylu. V momentě výběru konkrétního způsobu naplnění volného času jedinec nejen rozhoduje o tom, zda bude v tomto časovém výseku sám či s někým, aktivní či pasivní, ale především disponuje širokými možnostmi svobodné volby, neporovnatelnými se šíří v jiných časových sférách, zaplněných pracovními nebo jinými povinnostmi. Volný čas je tedy oblastí, ve které se jedinec realizuje a profiluje dle své vlastní vůle.

Zejména u mladé generace je volnočasové pojetí životního stylu velmi na místě, neboť právě mladá generace vykazuje nepoměrné množství volného času, výraznou potřebu odlišit se a vymezit vůči společnosti, je otevřená novým zkušenostem a zážitkům a zároveň zatížená menším množstvím povinností. Taková je moje osobní zkušenost, která je ale nejen zdrojem určitých východisek této práce. Osobní příslušnost ke zkoumané části populace je také zdrojem mé inspirace a zájmu o problematiku životního stylu mladé české generace, do které má právě tato práce vnést více světla.

1. ÚVOD

Ve své diplomové práci se zabývám životním stylem mladé generace. V první části, tedy části teoretické, se zaměřím nejprve na životní styl a poté na volný čas, které spolu v mém pojetí úzce souvisí. Životní styl totiž chápu jako výsledek naplňování volnočasových aktivit. Právě pro toto zúžené vymezení není životní styl v této práci předestřen v celé své teoretické šíři, přestože jde o problematiku na různé koncepty velmi bohatou. Životní styl je naopak nahlížen z perspektivy empirické části této práce, a proto se v teoretické části objevují pouze ty koncepty, které jsou relevantní pro pochopení životního stylu jako průsečíku volnočasového chování jednotlivců.

Jednu kapitolu teoretické části věnuji životnímu stylu a zaměřím se na charakteristické rysy životního stylu, kterými jsou pluralita životního stylu, jeho determinanty, efektivita, individualizace a diverzita. Na pluralitu se podívám ze tří možných rovin, počínaje pluralitou životních stylů v rámci života jedince přes pluralitu individuálních životních stylů a pluralitou obecných životních stylů v celospolečenském kontextu konče. Rozeberu jednotlivé skupiny determinant životního stylu, za které pokládám životní podmínky, temperament, hodnoty a statusové charakteristiky. Efektivitu jako možnost chápání důsledků volby životního stylu předestřu ze dvou aspektů. Prvním aspektem je efektivita v rozhodovacím procesu, druhým aspektem je efektivnější zařazení se z pohledu sociálních aktérů. V podkapitole o individualizaci a diverzitě poukážu na neustálé změny životních stylů nastávajících na základě kontinuálních nebo diskontinuálních zvrátů a jejich důsledky. Zmíním také několik různých typologií životního stylu pro ozřejnění možných směrů, kterými se lze při jejich konstrukci ubírat.

V následující kapitole se zabývám volným časem, nejprve ve vztahu k životnímu stylu, poté především v souvislosti s volným časem tráveným s rodinou a přáteli, s volnočasovými aktivitami a jejich sociální podmíněností.

Volný čas vysvětluji jako indikátor k zachycení životního stylu, který se právě ve volnočasové oblasti utváří. Za všechny ostatní zmíním dva výzkumy, které se věnovaly podobnému tématu z podobné perspektivy a které mi poskytly inspiraci při rozvažování nad formou a smyslem této práce. V dalších podkapitolách se zaměřím na význam volného času v prostředí rodiny a přátel, které ač na první pohled mohou tvořit protipóly, naopak plní velmi podobné funkce. Volnočasové aktivity a jejich sociální podmíněnost tvoří poslední teoretické zamyšlení této práce.

Než však přejdu k empirické části práce, odbočím ještě k vysvětlení pojmu mladé generace, který je pro tuto práci zásadní, podobně jako životní styl nebo volný čas, ale kterému, až na tento odstavec, nebude věnováno více místa. Pojem mladá generace je poměrně široký. Dle Velkého sociologického slovníku [1996] označuje „buď nepřesně ohraničenou věkovou skupinu nebo sociální kategorii vymezenou specifickými biologickými, psychologickými a sociálními znaky“. Prakticky se však za mladou generaci považují lidé, kteří již na jedné straně nejsou ochraňovanými a závislými dětmi, na straně druhé se ale ještě nestali součástí světa plně nezávislých a svobodných dospělých. Literatura, zabývající se mladou generací, do této široké skupiny zahrnuje jedince mezi čtrnácti a třicetipěti lety. Tato věková kohorta je přirozeně velice variabilní a vnitřně diferencovaná, a právě proto si kromě věku autoři pro své výzkumy blíže definují mladou generaci dvěma způsoby. Na jedné straně užitím pomocných, soubor blíže specifikujících proměnných, na straně druhé v kontextu smyslu a účelu práce. V případě této práce jsem mladou generaci vymezila nikoliv pomocí teorií sociální psychologie, ale právě tím základním způsobem, věkově. Za mladou generaci tedy pokládám osoby ve věku patnáct až třicetčtyři let, u kterých očekávám dobře patrnou dynamiku životního stylu z hlediska širokého spektra pozorovaných znaků.

Druhá, empirická část mé práce, je založená na sekundární analýze dat. V první kapitole jsou stanoveny výzkumné cíle, kterými je v první řadě vytvoření typologie hlavních životních stylů mladé generace. Mezi další cíle

pak patří zjistit jaké jsou determinanty daných životních stylů, jak jsou jimi jednotlivé životní styly ovlivňovány a do jaké míry jsou jimi tyto životní styly vysvětleny. Determinanty, respektive jejich jednotlivé typy, jsou celkem tři. První typ determinant tvoří statusové charakteristiky, je tedy zjišťována sociální podmíněnost životních stylů. Druhý typ tvoří ideály, respektive ideální představy o životním stylu, detekující soulad, případně rozpor ideálu s realitou. Třetím typem jsou osobnostní charakteristiky, tedy temperament respondentů poukazující na psychosociální podmíněnost životních stylů. V další kapitole popíši metodologii, kterou pro vytvoření typologie používám, tedy klasifikaci respondentů dle jejich specifických preferencí a kombinací v oblasti volnočasových praktik. Analýzou dat chci dojít k odhalení pravidelností v rámci těchto preferencí, k odhalení životních stylů charakteristických pro určité skupiny mladé generace. Další kapitolu pak věnuji popisu dat, která pro své analýzy používám.

Následující kapitola, nazvaná Odvozená typologie, se již konkrétně věnuje samotnému vytvoření typologie, jak její název napovídá. Sociální a demografická podmíněnost životních stylů bude analyzována v další kapitole a zahrne profilaci jednotlivých stylů z hlediska základních sociodemografických charakteristik, konkrétně pohlaví, věku, rodinného stavu, typu soužití a ekonomického statusu. Na závěr této kapitoly prozkoumám samostatný vliv ekonomického statusu na životní styly studujících a pracujících v rámci mladé generace.

Sociální podmíněnost životního stylu bude v kapitole Ideál a realita doplněna o dimenzi kulturní, ve které bude sledována míra diskrepance mezi reálným životním stylem respondentů a jejich představami o tom, jaký by měl ideální životní styl být.

Následující kapitola, Příslušnost k životnímu stylu na základě osobnostních charakteristik, se zabývá vlivem tohoto typu determinant na životní styly a doplňuje tak komplexnost informací o determinantách životního stylu sledováním vlivu psychosociálních faktorů.

Na závěr výzkumné části bude diskutován přínos jednotlivých typů determinant, tedy typu sociálního, kulturního a psychosociálního na vysvětlení životních stylů a jejich vliv na formování životního stylu. Bude předložen model podmíněnosti životního stylu zahrnující v první fázi pouze podmíněnost sociální, v druhé fázi pak podmíněnost danou všemi výše sledovanými charakteristikami. Srovnáním těchto modelů bude možné pochopit, jakou komplexitu v sobě životní styl obsahuje a jaké jsou možnosti tuto komplexitu empiricky zachytit.

2. ŽIVOTNÍ STYL

2.1 Obecné vymezení

Životní styl je pojmem, který není lehké jednoznačně definovat. Velký sociologický slovník jej chápe následovně. Jde o „strukturovaný souhrn životních zvyků, obyčejů, respektive akceptovaných norem, nalézajících svůj výraz v interakci, v hmotném, věcném prostředí, v prostorovém chování a v celkové stylizaci.“ [Velký Sociologický Slovník 1996: 1246]

Životní styl tedy obsahuje množství prvků. Různí autoři ale kladou na tyto prvky různý důraz. Vealova definice životního stylu jako "odlišující způsob individuálního nebo sociálního jednání, charakterizující jednotlivce nebo skupinu" [Roberts 2002: 195] klade důraz zejména na aspekt jednání, připouštějíce dimenzi individuální i skupinovou.

Chaney se přiklání spíše k tomu, že životní styl je fenoménem skupinovým a proto se srozumitelným stává až v určitém sociálním kontextu: „Životní styly jsou soubory praktik a postojů, které se uplatňují v určitém kontextu.“ [Chaney 1996:5] Sociální jednání později konkretizuje a životní styl tím rozvádí jako “uspořádané způsoby používání, chápání nebo oceňování artefaktů materiální kultury za účelem vyjednání pravidel hry pro statusová kritéria v anonymním sociálním kontextu.” [ibid. 43]

Naopak Hendry vnímá životní styl jako prostředek sebevyjádření jednotlivce, jako “...prostředky, kterými jednotlivci dosahují a potvrzují svou pozici ve společnosti.” [Hendry 1993: 166] V souvislosti s identitou chápe životní styl jako projevení vlastní identity navenek. Podobně vnímají životní styl i Havighurst a Feigenbaum, pro něž je životní styl "jednotlivcův charakteristický způsob naplňování a kombinace různých sociálních rolí" [Havighurst, Feigenbaum 1959: 196].

Komplexněji a také obecněji pojímá životní styl Tuček, Duffková jako „strukturovaný souhrn relativně ustálených každodenních praktik, způsobů realizace činností a způsobů chování v různých sférách lidské existence.“ [Tuček, Duffková 2003: 168]

V psychologii, která také koncept životního stylu užívá, bývá tento fenomén vnímán jako „opakované vzorce interakce, vytvořené za účelem redukce strachu ze stále se měnícího prostředí.“ [Walters 2000: preface x] Toffler [1970: 150] nabízí podobnou definici, kdy „...volba životního stylu, ať již vědomá nebo ne, významně ovlivňuje budoucnost každého člověka - životní styl zavádí řád, soubor principů nebo kritérií, podle nichž dělá každodenní rozhodnutí.“

V mé práci vnímám životní styl jako fenomén zároveň sociální i individuální, který je utvářen specifickými kombinacemi vzorců chování ve sféře volného času, charakteristickými pro jednotlivce a skupinu, ke které na základě daného životního stylu jednatel patří.

2.2 Pluralita životního stylu

Životní styl není univerzální a jeho pluralita může být vysvětlena na základě pohledů ze tří různých rovin. Za prvé, z pohledu jednotlivce jako soubor různých stylů v rámci jednoho života. Z druhého pohledu může jít o pluralitu životních stylů z hlediska odlišnosti stylů mezi dvěma a více jednotlivci. Konečně z třetího pohledu je možné chápat pluralitu hlavních životních stylů v dané populaci na základě podobností stylů jednotlivců. Podívejme se na tyto jednotlivé roviny z perspektivy této práce.

Nelze předpokládat, že si jedinec zvolí či vytvoří jeden konkrétní životní styl a ten bude uplatňovat po celý svůj život. Je to proto, že životní styl je dán mnoha faktory, které v průběhu jedinceva života nejsou a ani nemohou být konstantní, a v závislosti na jejich změnách se mění i životní způsob jednotlivce. Změny životního stylu jsou velmi výrazné právě u sledované mladé

generace, neboť zejména tam dochází k významným změnám, například v rodinném nebo ekonomickém statusu.

Životní styl každého člověka je neimitovatelný. Z toho ale vyplývá množství různých životních stylů odpovídající počtu pozorovaných respondentů, jejichž pluralita je opět dána vnitřními i vnějšími faktory, determinantami životního stylu. Biografie jednotlivců ale nejsou cílem mé práce, a proto se zaměřím na třetí rovinu plurality životních stylů.

Pluralita hlavních životních stylů znamená soustředit se nejen na rozdíly mezi životními styly jednotlivých respondentů, ale zvláště na podobnosti mezi nimi. Zvolený poměr mezi těmito dvěma aspekty pak odpovídá obecnosti typologie, kterou je možno zachycením zároveň podobností i odlišností vytvořit. Mým zájmem je vytvořit typologii, která by vypovídala o hlavních životních stylech mladé generace a byla zároveň srozumitelná i výstižná.

2.3 Determinanty životního stylu

Za zásadní determinanty životního stylu považují různí autoři různé faktory, Šťastnová [2000 www.datafakta.soc.cas.cz] například vzdělání, práci, příjem, životní úroveň, sociálně-ekonomické postavení, místo bydliště a sociální kontakty. Osobně jako hlavní kategorie determinant vnímám zejména temperament, hodnoty a statusové charakteristiky.

Temperament, nebo také osobnostní rysy, předurčuje jednotlivce k výběru určitého životního stylu, neboť na jeho základě projevuje jedinec své preference. Míra například aktivity nebo naopak pasivity se velmi dobře odráží v osobním životním stylu, přestože význam jednotlivých determinant je vždy do jisté míry modifikován dalšími faktory. Přesto je ale podmíněnost životního stylu psychosociálními faktory neopomenutelným typem determinant

Právě hodnoty určují životní styl zásadním způsobem. Dle Tofflera celá západní společnost zažívá zmatení hodnot v důsledku pádu starých hodnotových systémů. To se dle něj projevuje na jedné straně dočasností

nových hodnot a jejich pomíjivosti a na straně druhé jejich čím dál větší diverzifikací. Variabilita životních stylů je tak současně přehlídkou rozmanitých soustav hodnot, které vedle dalších prvků dané životní styly sytí. Ty však v této práci nebudou předmětem mého zájmu, neboť v první řadě se budu zabírat podmíněností životního stylu statusovými charakteristikami.

Vliv statusů na životní styl je zásadní v tom smyslu, že vytváří jakési limity, mantinely pro volbu životního stylu. To je samozřejmě vlastností i ostatních zmíněných determinant, rozdíl ale spočívá v míře svobodné volby, kterou lze význam daných determinant ovlivnit. Hodnotový systém není neměnný, životní prostředí také může jedinec změnit, může i potlačit, případně rozvinout určité své osobnostní rysy. U statusových charakteristik je ale možnost změn více limitovaná, zejména vezmeme-li si pro příklad věk nebo pohlaví, u kterých jsou možnosti volných zásahů vskutku minimální. To je právě důvodem proč těmto determinantům přikládám mezi ostatními výjimečný význam a v empirické části práce se uvidí, zda oprávněně či nikoliv.

Tato práce bude mít stratifikační přístup, neboť přestože podmíněnost životního stylu statusovými znaky je nepopíratelná, je zajímavé podívat se na ni z větší blízkosti a pokusit se odhalit ty zákonitosti, které jsou s ní spojeny. Jak je tedy životní styl ovlivněn pohlavím, věkem, rodinným stavem a dalšími znaky stojí v popředí mého zájmu.

Statusová podmíněnost je díky možnostem dat, se kterými pracuji, obohacena v empirické části ještě o dvě další dvě dimenze. O podmíněnost osobnostními rysy, tedy zmiňovaným temperamentem na straně jedné, a ideály, respektive představami o tom, jaký by životní styl ideálně měl být, na straně druhé. Široké věkové rozmezí, kterým jsem mladou generaci vymezila, též umožňuje velmi dobře statusovou podmíněnost životního stylu zachytit, neboť zahrnuje osoby počínaje dospívajícími a zabíhá daleko do dospělé populace.

2.4 Efektivita životního stylu

Efektivita je vlastnost životního stylu, která se projevuje dvěma způsoby. Efektivitou volby, kterou sama volba životního stylu určuje a umožňuje, a efektivitou v odlišení nebo také zařazení, kterou volba životního stylu zakládá.

Potřeba životního stylu přichází ruku v ruce s potřebou volby. Velké množství alternativ, a z nich vyplývající nutnost činit každou chvíli nějakou volbu, totiž vyžaduje jakýsi návod, který by jedinci zahlcenému širokými možnostmi poradil, jak jejich počet zúžit, a tak proces rozhodování zefektivnil. Životní styl je právě takovým návodem, který může do jisté míry výběr zjednodušit. Čím je totiž životní styl vyhraněnější, tím konkrétnější je představa o správných a nesprávných možnostech, čímž se přirozeně jejich paleta zmenšuje. Zjednodušeně řečeno, neprohlížím si v cestovní kanceláři katalogy zaměřené na výlety k moři, pokud preferuji aktivní horskou turistiku. Tento důsledek přijmutí či volby určitého stylu popisuje Toffler jako „uvolnění z napětí, vyvolaného tlakem z nadměrného výběru“. [Toffler 1970: 153]

Efektivitu jako vlastnost i důsledek životního stylu mu přisuzuje i Chaney. Zároveň se zajímá o důvody, proč sociální aktéři pokládají utváření životního stylu za určitý projekt, kterým se v moderní společnosti velmi důkladně zabírají. [1996: x] Příčinou pro značné investice do utváření životního stylu je podle něj ztráta jednoznačnosti v souvislosti s užíváním a chápáním materiální kultury, což je naopak příznačné pro tradiční společnost. Moderní společnost s anonymními a nepřehlednými uskupeními sociálních aktérů tak dává vzniknout potřebě být odlišitelný a zařaditelný i v anonymním kontextu, tedy vysílat „sociální signály“ [Chaney 1996: 44]

Životních stylů je stejně jako individuí, některé mají ale větší sílu ve schopnosti přesvědčit potenciální následovatele o své výjimečnosti, jejich sociální signály jsou zřejmě o něco přesvědčivější, silnější než jiné. Množství mediálně známých osobností, populárních hrdinů či fiktivních hrdinů dle Tofflera soutěží o naši pozornost a nabízí své konkrétní životní styly jako

model. Podobně propagovat určité životní styly mohou dle něj i subkultury, které jsou okolo takových nebo jiných individualit orientovány.

S vlivem subkultur ale nesouhlasí Miles, který pokládá důraz na subkultury za mylný a přežitý. Upozorňuje, že životní styl mladého člověka na počátku 21. století není již tak rebelský, jak býval sociology tradičně popisován v 60. a 70. letech. Není již obdobím, které bývalo spojováno především s určitými krizemi a konflikty jako reakcemi na společenskou situaci a její normy, ale je nyní „volný prostor, který je třeba zaplnit“. [Macek 2003: 116] Klade především důraz na individualizaci životních stylů a především životních stylů mladé generace a jejich zvyšující se diverzitu. [Miles 2000: 3-7]

V tomto kontextu nelze nezmínit Baumana [2004], který se s potřebou hledání vlastní identity, potažmo životním stylem, vyrovnává i z historického hlediska. Bauman rozlišuje tři éry hledání identity a tedy svého místa ve společnosti. Stavovská společnost podle něj příliš alternativ nenabízela, neboť tam se každý do určitého stavu rodil nebo jej dědil, a většinou v něm i zemřel. Naopak v třídní společnosti již bylo možné využít jistého práva na sebeurčení a v otázce sebeurčení se pomalu začala zračit volba. Možnosti však stále zůstávaly velmi omezené: „...třída a rod byly stejně neprostupné jako „přírodní fakta“ a vlastní úkol jedinců spočíval v tom, aby dobře „zapadli“ do určených nik prostřednictvím stejného chování jako jejich obyvatelé“. [172] Naopak modernita je pro tohoto autora příznačná tím, že „lidská „identita“ přestává být „daností“, ale stává se „úkolem““. [171] Sebeurčení, které je pro Baumana synonymem identity, kterou lze v kontextu této práce pokládat za součást životního stylu, se v moderní, individualizované společnosti stává povinností.

2.5 Individualizace, diverzita, kontinuita a diskontinuita

Nesporná individualizace životních stylů a jejich diverzifikace vede k otázce, jaký životní styl je pro nás ten pravý. Rozhlížejíce se kolem sebe, jedinec je sice konfrontován s neobyčejným množstvím životních stylů, ne každý životní styl je ale kompatibilní s jeho životními podmínkami, temperamentem nebo jinými jeho charakteristikami. Je tedy nutné vybrat si takový styl, který by byl jedinci tzv. šitý na míru. V případě, že by životní styl dobře „nepadnul“, by se totiž jedinec dostal do nepříjemné situace, přirovnatelné ke krizi identity. „Abychom se vyrovnali s tlakem každodenního života, potřebujeme mnohem více informací o mnohem triviálnějších záležitostech než v době, kdy jsme byli uzavřeni v pevném životním stylu.“ [Toffler 1970: 155]

V období krize životního stylu je jedinec v množství alternativ téměř ztracen a nedostatečná vyprofilovanost životního stylu ho velmi zatěžuje ať už z hlediska správné volby nebo jednoznačnosti při zařazování v rámci sociálních kategorií z hlediska ostatních sociálních aktérů. Proto pak jedinec stojí před potřebou hledat a vybrat si rychle adekvátní styl nový.

Taková krize identity může mít nejen extrémní formu, kdy se jedinci ten původní styl rozpadl jako domeček z karet pro zásadní změny v jeho životě, dané například náhlou ztrátou zaměstnání nebo rozchodem s partnerem. Krize se může týkat i pouze určitého aspektu životního stylu, kdy se pak styl po modifikaci tohoto aspektu ustálí buď ve stejné, podobné nebo úplně jiné formě.

Při změnách životního stylu tedy k žádné krizi nutně docházet nemusí. Naopak, životní styly je možné střídát s lehkostí, s jakou odkládáme jednu knihu a začínáme číst novou. To je ale pravděpodobnější u stylů, které mají hodně společného a nejsou příliš závislé na málo ovlivnitelných proměnných nebo zejména pokud jde o změny v mladém věku. Je jistě větší šance, že se

mladý ekologický aktivista pomalu přemění na podnikatele s topnými oleji, než že se dělník ve středním věku stane členem elitního jachtařského klubu.

Přesto ale soudím, že většina změn životních stylů probíhá nenápadně a plynule. Jedinec odkrajuje prvky, které se mu do jeho životního stylu přestávají hodit a jiné naopak průběžně přibírá. Podle míry odlišnosti starého a nového životního stylu se jednotlivé prvky navenek projevují od změn v šatníku až po změny v politické orientaci. Prvky, které ale odkrojit nelze, jsou právě ty, které jsou vázané na status. Proto se také na tyto prvky zaměřuji v empirické části práce, neboť v souvislosti s nimi se každý životní styl utváří, mění a zaniká. Podmíněnost a volba životního stylu jsou tedy vzájemně provázané aspekty utváření životního stylu, z nichž právě aspekt podmíněnosti je ten, který je ve středu zájmu mé práce.

Tento náhled na podmíněnost statusovými znaky potvrzuje i Roberts [1995: 49], který se dívá na individualizaci mladé generace v kontextu rostoucí vzdělanosti mladé generace na jedné straně a nedostatku adekvátních pracovních příležitostí na straně druhé. Přechody do světa práce se delším obdobím vzdělávání prodlužují a nejistota ohledně správných životních drah i cílů, ke kterým by měly směřovat, je vysoká. To vede k individualizaci biografii mladých lidí, kteří dle některých autorů věří, že si mohou vybrat své referenční skupiny, svůj životní styl, a to poměrně nezávisle na dříve zásadních determinantách jako gender nebo sociální původ.

Roberts dále poznamenává, že v minulých dobách měly na životní styl vliv zejména charakteristiky jako věk, gender a typ zaměstnání. V současnosti ale významně prohlubuje diferenciaci například příjem. Genderové role se postupem času uvolňují a otevírá se tím více možností pro stále větší diferenciaci životního stylu, což platí i pro věk a druh zaměstnání. Přesto ale empirické údaje ukazují, že životní styly se stále tvoří v oněch známých mantinelech daných těmito všemi sociodemografickými charakteristikami, i když rozhodně v rozmanitější podobě. [Roberts 2002: 211]

Individualizace a diverzifikace životního stylu vede k potřebě hledat a nalézt vlastní životní styl, který by byl adekvátní ke statusovým podmínkám jedince a v souladu s jeho preferencemi. Protože je ale životní styl ovlivňován prvky, které se neustále mění a působí i na sebe navzájem, je nutné v důsledku změn těchto prvků životní styl přizpůsobovat jejich realitě. Jsou-li změny v prvcích kontinuální, nemusí si jedinec změn životního stylu ani všimnout a plynule žije svým měnícím se životním stylem. Naopak při diskontinuálních změnách, daných velkými životními zvraty, bývá nutné utvořit nový životní styl. Kostrou nového životního stylu jsou opět statusové charakteristiky jedince.

2.6 Typologie

Pluralita životních stylů umožňuje vytvářet typologie životních stylů v závislosti na předmětu zájmu výzkumníka a cílů jeho práce. V následujících odstavcích předkládám několik typologií různých autorů, které mne zaujaly, a kontext, ve kterém byly jejich typologie konstruovány.

Havighurst a Feigenbaum [1959: 369] se ve své studii *Leisure and Lifestyle* zaměřili na dospělou populaci (40-70let) v Kansas City. Zkoumali způsoby plnění a kombinování různých životních rolí, za které pokládali roli manžela/manželky, pracující(ho), přítele (přítekně), člena(ky) klubu nebo sdružení a „uživatel“ volného času. Na základě bodového ohodnocení kompetencí jedince, které jedinec vykazoval při naplňování těchto rolí, byly odhaleny čtyři hlavní životní styly. Adjektiva u jednotlivých životních stylů určují úroveň výkonu jednotlivých sociálních rolí jedince. Jde o následující životní styly. Orientovaný na komunitu, silně orientovaný na domov, středně orientovaný na domov a slabě orientovaný obecně.

Koch a Weser [Roberts 2002: 197] vytvořili typologii životních stylů na základě různých kombinací voleb a překážek, které se k životnímu stylu váží. Opět jde o čtyři typy životních stylů. Médii dominovaný, intelektuálně vnitřně orientovaný, řízený tradicí a zdrženlivý.

Sak [2000: 148] pracoval s daty z grantu „Struktura a vývoj volnočasových aktivit dětí a mladé generace“ a dalšími několika výzkumy. Využitím faktorové analýzy volnočasových aktivit mladé generace pak našel pět skupin, do kterých se volnočasové aktivity nejčastěji u jeho populace shlukovaly. Tato jednotlivá zaměření nazval dle jejich hlavních charakteristik následovně: introvertně konzumní, extrovertní, sportovní, manuální a kulturní orientace.

Při řešení výzkumného projektu Deset let společenské transformace v České a Slovenské republice [Šťastnová 2000 www.datafakta.soc.cas.cz], kde životní styl tvořil jedno z mnoha zkoumaných témat, byla problematika uchopena takřka z druhé strany. „Vějíř“ životních stylů byl vytvořen výzkumníky a priori a respondenti se k jednotlivým stylům sami přiřazovali. Pro mnohorozměrnost fenoménu bylo umožněno identifikovat se s více různými styly. Vějíř životních stylů byl následující: zdravý životní styl, život s rodinou a pro rodinu, nezávislý život s širším okruhem známých, ekologicky šetný životní styl, duchovní hodnoty a duchovní život, tradičně venkovský životní styl, zajištění a udržení nadstandardu a pracovní vytížení i mimo běžnou pracovní dobu.

3. VOLNÝ ČAS

3.1 Obecné vymezení

Podobně jako u životního stylu, ani u volného času není snadné nalézt jasnou definici. Co je volným časem v určitém momentě a na určitém místě pro jednoho, může se v trochu změněném kontextu stát prací, případně může být i běžnou pracovní náplní druhého. Chápání volného času tedy do značné míry podléhá subjektivnímu vnímání jedince a jeho konkrétním životním podmínkám.

V literatuře i v praxi však bývá volný čas většinou vymezován vzhledem k ostatním složkám v obecné struktuře času, zejména k složce pracovní. Pro stanovení hranice mezi volným časem a časem pracovním bývá proto užívána jakási zbytková klausule, volný čas bývá chápán jako určité reziduum: "Čas, který zbude poté, co se odečte placená práce a jiné povinné aktivity." [Roberts 2002: 5]

V tom samém smyslu jiní autoři rozlišují čas pracovní a mimopracovní. Mimopracovní čas dále obsahuje dvě složky, čas vázaný a čas volný. Čas vázaný pokrývá péči o domácnost, dojíždění, čas na jídlo apod. Čas volný je tak opět vymežitelný kvantitativně i kvalitativně předchozí definicí, je k němu reziduem. [Tuček, Duffková 2003: 174-175]

V této práci tvoří volný čas základ pro konstrukci typologie životního stylu, který je pojat jako výsledný soubor volnočasových praktik respondentů. Specifické kombinace volnočasových aktivit spolu s prostředím, jak sociálním, tak přirozeným, ve kterém k jejich uskutečňování dochází, vymezují podstatu toho kterého životního stylu a odhalují preference jejich nositelů, kterými je mladá generace. Vymezení volného času samotného je ve výzkumu, z jehož dat vycházím, přirozeně ponecháno na percepci respondentů.

3.2 Volný čas a životní styl

Proč ve své práci chápu a používám právě volný čas jako základní složku životního stylu jednotlivce? Protože "...je sférou, v níž je možné nejvýrazněji uplatňovat svobodná rozhodnutí o její náplni na základě spíše vlastních potřeb, zájmů a hodnot než zvenčí více či méně vnucených daností a povinností či stereotypů". [Tuček, Duffková 2003: 174] Životní styl člověka se tedy utváří právě ve sféře volného času. Ve volném čase jedinec totiž disponuje výjimečnou autonomií, kdy ponejvíce na něm samotném záleží, jakým způsobem tuto sféru naplní, tedy jak se ve volném čase sám realizuje. Svobodná volba jako aspekt volného času je jedním z důvodů, proč přikládám volnému času význam při demonstrování a především následné identifikaci životních stylů.

Druhým důvodem je, že mladá generace je tou částí populace, pro kterou platí teze o zásadním významu volného času pro zkoumání životního stylu tím spíše, že mají oproti ostatním velikou výhodu. Spočívá v množství volného času [Csikszentmihayli a Larson in Shaw, Kleiber, Caldwell 1995: 2] a "nízké zakotvenosti v systému sociálních rolí". [Sak 2000: 132] Mladí lidé nejsou tolik vyčerpáni pravidelnou pracovní dobou, péčí o domácnost, staráním se o děti nebo jinými povinnostmi. Jejich volnočasová sféra se vyznačuje mnohem vyšší zájmovou pluralitou než u jiných částí populace, a proto má vysokou výpovědní hodnotu. Zároveň se tak u nich formuje základ pro budoucí vývoj nejen aktivit a zájmů samotných, ale i hodnotového systému. "Volnočasové aktivity (jsou chápány, pozn. autora) jako objektivizace vnitřního života a úsilí jedince..." [Sak 2000: 132] Nutno předeslat, že volnočasové aktivity zahrnují i velmi „neaktivní“, leč oblíbené způsoby trávení času, například tzv. nicnedělání nebo poflakování se.

Význam volného času není zdaleka vyčerpán jen aspektem autonomie a aspektem množství. Je možné se na něj podívat i z jiných hledisek. Z hlediska sociálního jde o prostor, ve kterém se odehrává množství sociálních kontaktů a tedy i komunikace mezi jedinci. Zmíním ještě pohled psychologický, který

volnému času přikládá význam zejména pro funkce načerpání nových sil pro sociální role v zaměstnání nebo rodině, pro možnosti objevovat a rozvíjet své schopnosti a v neposlední řadě také pro projevování skrytých vášní a přání, pro které v jiných sférách života nebývá místo. [Roberts 2002: 6-15] Ze všech těchto důvodů je tedy volný čas výjimečně obsažným a komplexním indikátorem životního stylu.

3.3 Projekt YPPL a Česká mládež

Není mým cílem předložit vyčerpávající přehled empirických šetření zabývajících se konkrétně životním stylem mladé generace z pohledu volného času. Nutno také říci, že takových ani moc není. Při procházení sociologické literatury zabývajících se volným časem mne zaujaly dvě studie. Projekt YPPL a projekt Proměny české mladé generace.

Významnost prvního šetření spočívá v jeho rozsáhlosti a samozřejmě v podobném zaměření, jaké má moje práce. Projekt Young People's Leisure and Lifestyle (YPPL) byl uskutečněn ve Skotsku v roce 1987 a opakován v letech 1989 a 1991. Účastnilo se ho 10 000 respondentů ve věku mezi deseti a dvaceti lety. Cíl výzkumu shrnují autoři následovně: „Volný čas byl zkoumán jako sociální kontext, ve kterém má mladý jedinec možnost vytvořit si vlastní identitu a jako sociální prostor, ve kterém mladý člověk čelí vývojovým úkolům dospívání a vyjednává si nezávislost na svých rodičích.“ [Hendry 1993: 23] Výzkumníci se soustředili zejména na vztah mezi životním stylem a genderem, věkem a společenskou vrstvou (společenskou vrstvou definovali jako soubor několika prvků: povolání rodičů, jejich vzdělání, místa bydliště a aspirací mladých lidí ohledně vlastního povolání a vzdělání).

Druhý zmiňovaný výzkum není tak rozsáhlý a je zaměřen spíše na oblast sociální deviace. Relevanci k mé práci má ale ve srovnání s jinými českými volnočasovými výzkumy vyšší. Díky této relevanci, poměrné aktuálnosti projektu a především českému prostředí, jej zařazuji do této kapitoly, kde

společně s YPPL zastupují mou inspiraci z hlediska empirické literatury týkající se volného času. Autorem tohoto výzkumu je Petr Sak, který se výzkumem mladé generace a v rámci něj i volným časem dlouhodobě zabývá. Data, kterými Sak ve volnočasové části publikace *Proměny české mladé generace* disponuje, byla sebrána v roce 1996 v rámci výzkumu „Diagnóza, prognóza a možnost resocializace skupin ohrožených negativním vývojem, se zvláštním zřetelem na mladá generace“. Autor mladou generaci definoval v rozmezí 15 až 30 let a výzkumu se zúčastnilo celkem 1531 respondentů. Z pohledu mé práce jsou zajímavé empirické poznatky ohledně preferencí volnočasových aktivit, základních orientací ve volném čase a jejich sociální podmíněnosti.

3.4 Rodina versus přátelé

Svět vrstevníků a svět rodiny tvoří pro většinu mladých lidí dvě separátní sféry, které se jen málo překrývají. Obě ale zároveň tvoří základní složky volného času, který lze prakticky rozvrhnout na čas trávený s rodinou a čas trávený s vrstevníky, doplněný o znatelně méně častou složku, a to čas trávený o samotě. Právě proto jak rodina, tak přátelé, plní, co se týče jejich jednotlivých rolí, podobné účely.

V sociální interakci, poznáváním hodnotových orientací druhých, si jedinec utváří své vlastní postoje a koncipuje vlastní identitu, respektive životní styl. V sociální interakci získává jedinec inspiraci a návod k jednání v různých situacích. Vrstevníci se stávají zdrojem inspirace zejména v takových momentech, ve kterých neexistuje jako modelový příklad rodičovská autorita. Nové zážitky, které nebyly získány v souvislosti s rodinou, jsou přirozeně ovlivněny rodinnými hodnotami a normami méně, než ty, na kterých měla rodina účast. Účast pak rodina nemá zejména v situacích „...ve kterých je rodičovský zájem nižší nebo v oblastech rodičovské nejistoty“, cituje Hendry Huntera [1993: 116].

Životní styl se tedy utváří na pomezí vztahů rodinných a vztahů vrstevnických, od kterých můžeme v tomto kontextu udělat pomyslné rovnítko ke vztahům přátelským. Množství času, které jedinec tráví s rodinou nebo s přáteli je zajímavým indikátorem životního stylu. Podívejme se na poznatky z výzkumu YPLL z této oblasti.

Obecná představa, že mladí lidé tráví méně času s rodinou a více se svými vrstevníky není úplně nesprávná, ale stane se mnohem přesnější, pokud se do vysvětlování takových vztahů zapojí ještě aspekt genderu. Data projektu YPLL ukázala, že množství času tráveného s vrstevníky soustavně od 14ti let stoupá, až okolo 18. roku věku utváří více než polovinu celkového volného času tráveného buď s rodinou nebo s vrstevníky. Způsoby trávení tohoto času s vrstevníky se ale genderově liší. Zatímco chlapci namísto s rodinou tráví s přáteli volný čas převážně organizovanými aktivitami, dívky ho s přáteli tráví spíše přímou a neorganizovanou interakcí.

I společné rodinné aktivity, tedy společné trávení volného času s dalším nebo dalšími příslušníky rodiny vykazují z genderového pohledu významné odlišnosti. Dívky jsou členy rodiny více zapojeny do chodu domácnosti, na rozdíl od chlapců, kteří se členy rodiny více společně sportují. Data dále prokázala vliv příjmu na společné aktivity rodiny. Rodiny s nižším příjmem velmi často zapojují starší děti, zejména dívky, do práce v domácnosti. Ty, i jejich rodiče, tak jsou prakticky o volný čas z velké míry ochuzeny.

Podobně je také u přátelství aspekt genderu velmi výrazný. Dívky, které obecně vlastní identitu utváří dříve, mají dle projektu YPLL větší míru tolerance k rozdílům a snáze přátelství utváří. Přátelství chlapců naopak jenom výjimečně dosahují osobních hloubek přátelství dívčích a skupinky vrstevníků bývají pro chlapce významnější, než hlubší přátelské vztahy. Aspekt věku a třídy je zajímavé zmínit v kontextu smíšených (ve smyslu genderu) vrstevnických skupin. Od 16ti let výše vykazuje mladá generace pracujících vrstev soustavný pokles množství času tráveného s těmito smíšenými skupinami vrstevníků. Právě naopak je to u mladé generace ze středních vrstvy,

u které lze vysledovat korespondující nárůst. Není bez zajímavosti, že doba strávená mladými lidmi o samotě je zcela nezávislá na genderu, věku nebo třídě.

3.5 Volnočasové aktivity a sociální podmíněnost

Proč si mladý člověk volí určité skupiny aktivit a jiné naopak ani nevezme v potaz? Jistě existují osobní důvody, jako míra talentu u uměleckých aktivit nebo fyzická síla u náročnějších sportovních aktivit. Existuje ale i motivace a odměna správného výběru v podobě obdivu vrstevníků k uměleckému dílu nebo sportovním výsledkům. Hendry [2000] upozorňuje, že osobní i sociální složka, tvořící základ výběru volnočasové aktivity, je dále doplňována a ovlivňována faktory jako jsou média a jejich vliv na vnímání těch kterých aktivit, dostupnosti aktivity, ať už geografické, finanční apod. [35]

Hendry zmiňuje i Robertsovu teorii popisující proces rozhodování se o účasti na té které aktivitě jako vědomé či nevědomé „přefiltrování“ daného nápadu přes dva druhy filtrů. První filtr je tzv. „sociální filtr“, který zahrnuje věk, gender, příjem, vzdělání, třídní příslušnost a sociální mobilitu. Druhý filtr, který nazývá „rozhodovacím filtrem“, v sobě obsahuje motivaci, uvědomělost ohledně možné příležitosti, volný čas, který to zabere a také cenu.

Tato teorie velmi dobře koresponduje s mým přístupem. Adekvátnost životního stylu je nejprve poměřována osobními statusovými charakteristikami, což odpovídá prvnímu filtru, po této fázi teprve následuje volba na základě osobních preferencí, zahrnujících prakticky prvky výše zmíněného druhého filtru. Opět je zde kladen důraz na statusové znaky, vraťme se tedy ještě jednou a naposled k výzkumu YPPL, a zaměřme se na poznatky ohledně role strukturálních proměnných, konkrétně genderu, věku a společenské vrstvy ve volnočasové sféře.

Z hlediska genderu jsou způsoby trávení volného času obdobné jde-li například o sledování televize. Objevují se ale i významné odlišnosti. Se

stoupajícím věkem se dívky více zajímají o hudbu, knihy a společenský život, respektive přátele. Chlapci naopak zůstávají více u svých individuálních zálib. Rozdíly, dané dřívějším dospíváním dívek, se projevují i u aktivit mimo domov. Dívky se spíše navštěvují s přáteli, chodí do kina nebo na diskotéku, zatímco chlapci se spíše soustředí ve sportovních nebo jiných týmech či klubech. Dívky tedy preferují neformální nebo komerční aktivity, zatímco chlapci aktivity organizované.

Věk je přirozeně významným indikátorem změn ve způsobu trávení volného času, zejména v období mezi 13ti a 20ti lety, neboť jde o období přechodu od dětství k dospělosti. Různé aktivity, zejména ty organizované a sportovní, ztrácejí od 13ti a 14ti let na intenzitě. Jiné aktivity, především společenské, jako navštěvování diskoték jsou až do 20. roku života, tedy posledního výzkumníky zaznamenávaného roku, čím dál tím vyhledávanější. Mezi 15ti a 16ti a také mezi 17ti a 18ti lety života dramaticky narůstá návštěvnost hospod a restaurací, což je jistě dáno i věkovou hranicí pro konzumaci alkoholu. Věková determinanta je samozřejmě silně ovlivňována genderem, ve smyslu předchozího odstavce.

Významný vliv společenské vrstvy byl zjištěn víceméně jen u jednoho způsobu trávení volného času, konkrétně toho pod hlavičkou „poflakování se“, tedy pobývání mimo domov bez konkrétního cíle. Mládež pocházející ze středních vrstev se výrazně méně „poflakuje“ než mládež z nižších společenských vrstev. Stejně tak se tato mládež středních vrstev také méně potuluje ve skupinách, než mládež z nižších sociálních vrstev.

Sak se sociální podmíněností zabýval z trochu jiného pohledu. Analýzami aktivit došel autor k pěti hlavním orientacím ve volném čase. Kulturní orientaci má dle autora „kulturní elita mladé generace“ a vyznačuje se vyhraněným životním stylem definovaným návštěvou divadla, výstav, četbou knih apod. Sportovní orientace je také vyhraněná orientace, vyznačující se návštěvou sportovních utkání, aktivním sportem a také hraním počítačových her. Extrovertní orientace znamená zaměření na sociální aktivity, zahrnující

návštěvu kaváren a restaurací, sexuální aktivity nebo také návštěvy diskoték. Dalším druhem orientace je manuální orientace, která obsahuje práci na zahradě, údržbu domu, kutilství a další podobné aktivity. Poslední orientace se nazývá introvertně-konzumní a zahrnuje například poslech hudby, nicnedělání nebo sledování televize.

Všechny tyto orientace byly podrobeny analýzám závislosti na sociodemografických proměnných, kterými byly pohlaví, věk, socioprofesionální zařazení, vzdělání, stav, velikost obce a vzdělání rodičů. Kulturní orientace vykazuje poměrně silnou souvislost se socioprofesionálním zařazením a slabší i se vzděláním, naopak závislost mezi pohlavím, věkem a rodinným stavem je u kulturní orientace dosti slabá. Sportovní orientace vykazuje závislost na pohlaví a také na socioprofesionálním zařazení, není ale příliš závislá např. na velikosti obce. I extrovertní orientace je závislá na socioprofesionálním zařazení, dále pak i na vzdělání a na věku. Není však vůbec závislá na pohlaví. Manuální orientace je také nejvíce závislá na socioprofesionálním zařazení a na velikosti obce. Neodvíjí se ale vůbec od rodinného stavu. Silnou závislost vykazuje na věku a opět socioprofesionálním zařazení introvertně-konzumní orientace, nejnižší závislost je u ní na pohlaví.

Zajímavý je i žebříček oblíbenosti aktivit, který autor pro tehdejší mladou generaci sestavil pomocí indexů četností, respektive vážených četností 44 volnočasových aktivit. Jednoznačně nejoblíbenější a zároveň jedinou každodenní aktivitou mezi respondenty je sledování televize. Na druhém místě stojí zároveň poslech rozhlasu a povídání si s přáteli a známými, dále patří mezi nejoblíbenější činnosti poslech hudby, četba novin a časopisů a domácí práce. Naopak na posledních příčkách z dané baterie otázek se nachází sběratelství, návštěvy koncertů vážné hudby a chalupaření. Posledním na pořadí oblíbenosti je náboženský život a veřejně prospěšná a politická činnost, které jsou nejméně často provozovanými aktivitami.

Jaké jsou hlavní životní styly mladých lidí? Které z nich jsou nejčastější a které naopak nejméně časté? Jací lidé žijí jednotlivé životní styly? Předurčuje

náš věk, pohlaví, rodinný stav nebo jiné statusové charakteristiky náš životní styl? Jak odlišné jsou životní styly studujících a pracujících? Jak dalece se blíží naše ideální představa stylu života s realitou, a v neposlední řadě, jak ovlivňují osobnostní rysy příslušnost k tomu kterému životnímu stylu? Do jaké míry se všechny tyto charakteristiky podílí na vysvětlení životního stylu? Na tyto a jiné otázky se pokusím odpovědět v empirické části mé diplomové práce.

4. EMPIRICKÁ ČÁST

4.1 Výzkumná otázka

V empirické části nejprve vytvořím typologii životních stylů mladých lidí, založenou na jejich volnočasovém chování. Poté identifikuji tyto jednotlivé styly z hlediska statusových charakteristik. Životní styl však není determinován pouze sociálně a demograficky, ale i více na vůli záviselými faktory. Proto mi přijde zajímavé srovnat ideální představy o životním stylu s prožívanou realitou, kde možná právě ona míra rozdílu identifikuje míru svobody rozhodování mezi životními styly. Kulturní podmíněnost životního stylu je tedy další perspektivou, která je součástí životního stylu.

Sociální i kulturní dimenze jsou doplněny v další části rovinou osobnostní, neboť nejen statusové charakteristiky a kulturní představy dávají životnímu stylu hmatatelnou formu. Jsou to také psychosociální faktory, které redukuje možnost výběru nebo zařazení do určitého stylu, neboť právě osobnostní rysy vyjadřují do jisté míry preference ohledně životního stylu, a tak jej utváří.

Všechny tyto faktory jsou na závěr empirické části analyzovány dvěma modely, na jejichž základě je možné při znalosti jejich vysvětlujících proměnných jedince zařadit do určitého životního stylu. První model vysvětluje životní styl na základě sociodemografických proměnných. V druhém modelu jsou jako vysvětlované proměnné zahrnuty všechny v této práci sledované proměnné. Rozdíl mezi úspěšností těchto dvou modelů indikuje míru vysvětlení životního stylu pomocí vstupních proměnných. Tyto proměnné samozřejmě životní styl nevysvětlují úplně a ani nemohou, neboť v realitě života o životním stylu rozhodují nespočetné kombinace faktorů, lépe či méně empiricky zachytitelných. Já však aspiruji na zachycení nikoliv všech, ale všech důležitých prvků, které tuto realitu tvoří.

4.2 Stručný přehled analýz

Životních stylů je nejen v mladé generaci nepřehledné množství. Snad právě proto, že pod pojem životního stylu jde zahrnout takřka vše. Lze mluvit o konzumním životním stylu, o rodinném životním stylu nebo o hektickém životním stylu, u nichž se každé adjektivum odvolává na jinou formu lidského chování či existence, ať už je to spotřeba, rodina nebo časový stres. I mezi těmito odlišnými sférami ale existuje společný jmenovatel, pomocí kterého lze na životní styly nahlížet. Tím je právě volný čas.

Volnočasové chování utváří styčné body mezi jednotlivými životními styly, neboť každý jedinec je vůči volnému času nějak vymezen, ať už množstvím volného času, nebo volnočasovými preferencemi. Pomocí volného času tedy lze životní styly nalézt a popsat. V popředí mého zájmu tedy stojí podobné vzorce kombinací způsobů chování ve volném čase, které pokládám za odraz životních stylů. Tyto vzorce se pokusím identifikovat a ty pak vymezit jako jednotlivé životní styly.

Typologie životních stylů je tedy jakýmsi prvním krokem k pochopení komplexnosti životního stylu, ke kterému bych chtěla touto prací přispět. Zásadním rozhodnutím v otázce klasifikace je, podle čeho a na základě jakých kritérií ji vytvořit. Existuje množství různých typologií, na různých hladinách obecnosti. Ty obecnější s sebou přinášejí riziko opomenutí minoritních životních stylů, ty detailnější zase riziko nekompatibility se stále se měnící realitou. Všem do jedné schází aktualizace dle konkrétního času a prostoru. Abych se těmto nástrahám vyhnula, rozhodla jsem se hledat životní styl v datech tak, aby przede mnou vyvstal ve své rozmanitosti co nejméně zatížený mými apriorními představami. Metodou, kterou jsem pro utvoření typologie životního stylu zvolila, je shluková analýza.

Při analýzách životního stylu vycházím přirozeně z koncepce závislých a nezávislých proměnných, které jsou jednoznačně určeny. V tomto bodě bych se ale chtěla zastavit u otázky směru vlivu. Pro příklad zvolme statusovou

proměnnou jako nezávislou proměnnou a životní styl jako proměnnou závislou. To, že určuje statusová příslušnost jednotlivce životní styl je téměř bez pochyb, ale nepromítá snad i konkrétní styl svůj obraz zpět na svého nositele?

Pro ilustraci si vezměme rodinný životní styl, který je převážně životním stylem rodiny nebo partnerů s dětmi. Na jedné straně je takový životní styl důsledkem samotného typu soužití, neboť je těžké žít s dětmi například individualistickým sportovním stylem. Na druhé straně ale může být rodinný životní styl i příčinou zařazení do určité statusové kategorie, neboli rodinný způsob může vést k dání přednosti ekonomické aktivitě před dalším vzděláváním, právě pro potřebu zabezpečení rodiny. Je tedy zřejmé, že jde o otázku poměrně složitou, na kterou nelze jednoznačně odpovědět. Proto jsem tedy pro potřeby této práce tuto problematiku zredukovala na východisko, že závislou, tedy vysvětlovanou, proměnnou je životní styl, ostatní proměnné jsou proměnné nezávislé.

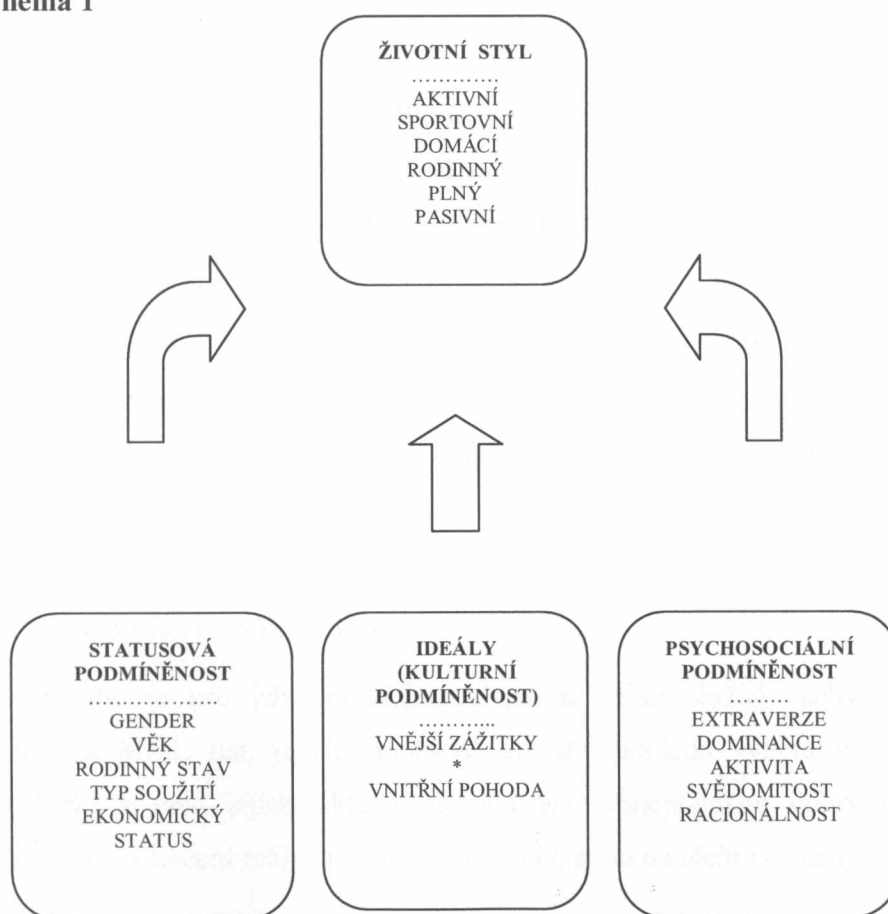
Ve své diplomové práci jsem využila různé statistické metody a techniky. V části ve které se zabývám typologií jde zejména o shlukovou analýzu, respektive variantu K-Means. Tu jsem využila pro vytvoření klasifikace o šesti shlucích, vzniklé na základě průměrů hodnot behaviorálních proměnných týkajících se trávení volného času. Pomocí různých testů a měř jsem testovala statistickou významnost vztahu mezi životním stylem a ostatními proměnnými a pomocí kontingenčních tabulek profilovala jednotlivé životní styly.

V části, ve které porovnávám ideální představy a reálný způsob trávení volného času, a tím tedy životního stylu, jsem použila faktorovou analýzu. Pomocí této metody jsem zkonstruovala latentní proměnné identifikující dva hlavní ideály, dvě ideální představy o životním stylu. Srovnáním průměrů jsem pak zjistila míru, do jaké se tyto ideály s realitou liší nebo naopak podobají.

Srovnání průměrů jsem využila i u analyzování osobnostních rysů. Průměry jednotlivých psychosociálních charakteristik pro jednotlivé životní styly jsem srovnala a zjistila tak, jaké osobnostní vzorce jsou spojeny s jednotlivými životními styly.

Na závěr předkládám model, jehož smyslem je zařadit jednotlivce do určitého životního stylu, a to na základě znalosti nejprve sociodemografických charakteristik, poté všech sledovaných charakteristik, zaměřující se na rozdíly v míře vysvětlení životního stylu. Tyto modely byly vytvořeny pomocí diskriminační analýzy, a to konkrétně metodou stepwise. Grafické znázornění modelu, respektive faktorů a charakteristik, které do modelů vstupují, následuje ve schématu 1.

Schéma 1

4.3 Data

Data, která jsem použila pro svou práci, vychází z kontinuálního národního výzkumu spotřeby, médií a životního stylu Market&Media&Lifestyle (MML). Tento výzkum je od roku 1996 pravidelně realizován agenturou Median. Od roku 2000 je jako minimální výběrový vzorek zajištěno 15 000 respondentů.

MML data jsou shromažďována na základě stratifikovaného náhodného výběru tak, že po převážení odpovídají složení struktury populace České republiky podle věku, pohlaví, místa bydliště a velikosti sídla. Právě reprezentativita tohoto datového souboru je hlavní výhodou při sekundární analýze těchto dat.

Další výhodou je jejich objem, celkový počet respondentů, které soubor MML obsahuje, je 16 133, počínající věkem 12 a končící 79 lety věku. Respondentů ve věku 15-34, který definuje mnou zkoumanou věkovou kohortu, tedy mladou generaci, je celkem 5 894.

Třetí výhodou těchto dat je i to, že jednou ze zkoumaných oblastí je kromě spotřeby a médií právě životní styl. Na druhé straně je právě toto trochu i nevýhodou, neboť je na něj nahlíženo na základě jiné teoretické koncepce a s jiným výzkumným cílem.

V neposlední řadě je třeba zmínit i aktuálnost datového souboru. Ten, který používám, pochází z roku 2004.

Životní styl je pro jeho multidimenzionalitu velmi složité zachytit. Reprezentativita MML dat, jejich množství, ať už z pohledu výběru nebo okruhu otázek, a také jejich aktuálnost jsou ale přinejmenším dobrými předpoklady pro zachycení reálného obrazu životního stylu na těchto datech.

5. VÝSLEDKY ANALÝZ

5.1 Odvozená typologie

V této části mé diplomové práce je vytvořit typologii životních stylů mladé generace založenou na podobnostech a odlišnostech ve způsobech trávení volného času. Předpokládám, že existuje pluralita životních stylů a jejich počet záleží pouze na nastavení roviny obecnosti, na které chci pracovat. Přestože věřím, že životní styl každého jednotlivce je jedinečný, pro účely této práce bych ráda zkonstruovala takový výčet životních stylů, který by dobře popisoval nejen odlišnosti, ale i podobnosti jednotlivých životních stylů. S tímto cílem jsem začala s výběrem proměnných.

Pro vytvoření typologie mne nejvíce zajímaly proměnné, které se týkaly volného času. Po jejich bližším prozkoumání jsem vyřadila dvě podskupiny volnočasových proměnných. Za první, postojové proměnné, které vyjadřovaly míru spokojenosti (Jsem spokojen s tím jak většinou trávím volný čas) nebo míru oblíbenosti (Rád(a) si zasportuji). Za druhé jsem vyřadila proměnné, které se týkaly ideálních představ (Ve volném čase je pro mě důležité zapomenout na každodenní práci).

Za účelem analýz jsem ponechala pouze takové proměnné, které mají schopnost nést určitou informaci o volném čase respondenta, tedy behaviorální proměnné. Jejich seznam následuje:

1. Volný čas trávím nejčastěji s přáteli, se známými.
2. Volný čas trávím nejčastěji sám.
3. Volný čas trávím nejčastěji s rodinou.
4. Ve volném čase často navštěvuji různé kulturní akce.
5. Ve volném čase se často věnuji vedlejší výdělečné činnosti.
6. Ve volném čase často sportuji.

7. Ve volném čase se často věnuji práci v domácnosti nebo na zahradě.
8. Ve volném čase často sleduji televizi a poslouchám rádio.
9. Volný čas trávím nejčastěji doma.
10. Volný čas trávím nejčastěji v přírodě.

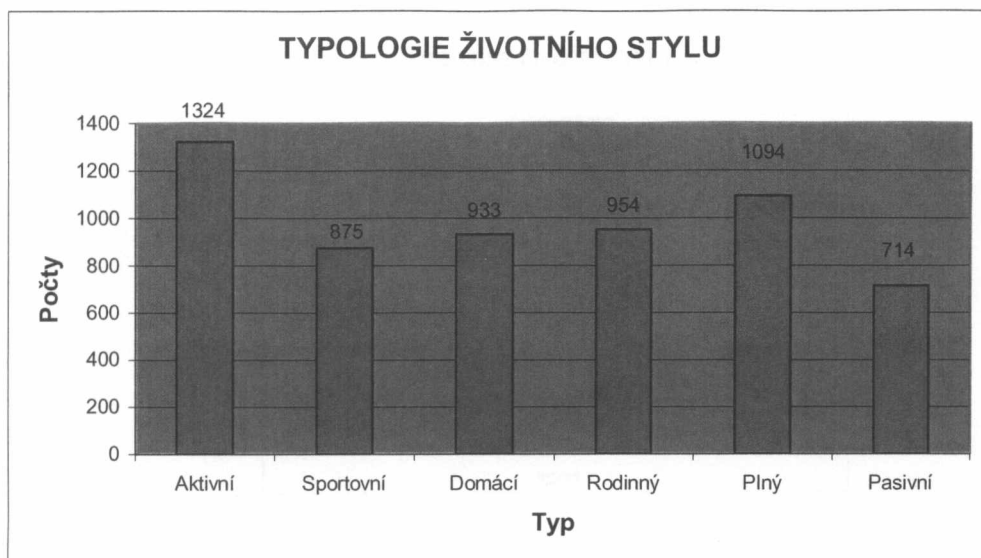
K vytvoření nové typologie životního stylu jsem použila metodu klastrové, tedy shlukové analýzy, konkrétně její variantu K-Means. K-Means je nehierarchická, optimalizační metoda, jejímž cílem je identifikovat homogenní skupiny, u kterých se minimalizuje vnitroskupinová rozdílnost a naopak maximalizuje meziskupinová rozdílnost. Jinými slovy, cílem je co nejvyšší podobnost v rámci skupiny (typu) a zároveň co nejvyšší rozdílnost mezi jednotlivými typy, jedním slovem klasifikace.

Pro všechny zmíněné proměnné byla použita stejná škála hodnot od 1 do 4, od „určitě ne“ přes „spíše ne“, „spíše ano“ až po „určitě ano“. 5 znamenala „netýká se mě“ a 225 byla „missing“. Vzhledem k tomu, že jde o behaviorální proměnné, sloučila jsem „netýká se mě“ s „určitě ne“.

Vzhledem k faktu, že proměnné měly srovnatelné škály a normální rozdělení, nebylo třeba standardizovat ani normalizovat tyto znaky před jejich vstupem do analýz. Významová porovnatelnost daných proměnných také umožnila přiřazení stejných vah při analýzách.

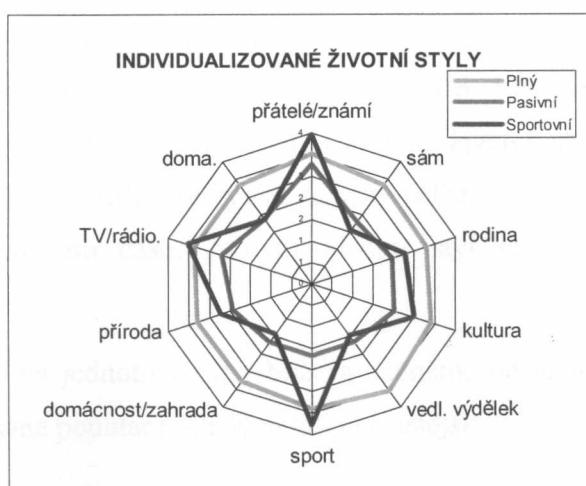
Základním krokem před analýzou dat bylo přirozeně zúžit data na populaci mladých lidí, tedy od věku 15 let do dosažení věku 34 včetně.

Graf 1

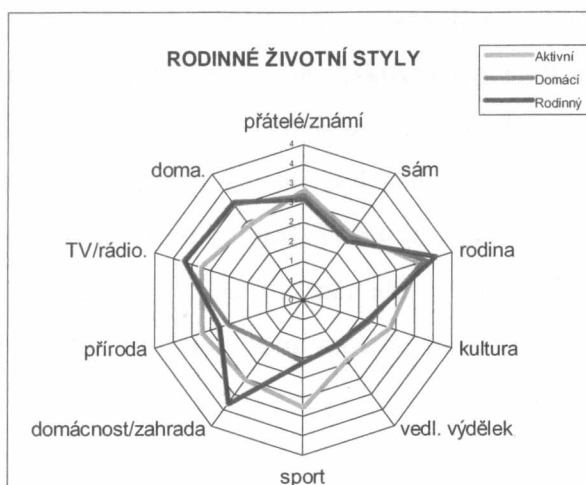

Pomocí klastrové analýzy jsem identifikovala 6 životních stylů, které jsem nazvala následovně. Aktivní životní styl, Plný životní styl, Rodinný životní styl, Domácí životní styl, Sportovní životní styl a Pasivní životní styl. Lze je rozdělit do dvou skupin, z nichž každá obsahuje tři typy. První skupinu jsem nazvala individualizované životní styly, druhou skupinu pak rodinné životní styly.

Graf 2

Graf 3

Mezi individualizované životní styly, tedy styly kladoucí vyšší důraz na přátele a známé, než na rodinu, patří sportovní a pasivní životní styl, viz graf 2. Zároveň jsem mezi ně zařadila i plný životní styl, neboť se dle mého názoru jedná o typ zahrnující v sobě velké množství různorodých stylů, jejichž rozmanitost a fragmentace právě individualizaci mladých lidí potvrzuje. Všeobjímavost tohoto životního stylu je dobře patrná z grafu, v kontrastu k vyhraněnosti sportovního typu a naopak všeobecné nevyhraněnosti pasivního typu.

K rodinným životním stylům patří naopak styly, ve kterých je pro rodinu a rodinné aktivity dostatek prostoru, viz graf 3. Mezi tyto typy patří rodinný životní styl, domácí životní styl a aktivní životní styl. Rodinný a domácí životní styl se téměř překrývají a jsou celkem vyhraněné v oblasti způsobu trávení volného času. Aktivní životní styl je opět tak trochu všezahrnující.

Podívejme se na jednotlivé typy blíže a začněme od těch, které jsou v rámci mnou zkoumané populace mladých lidí nejčastější.

Aktivní životní styl

Do aktivního typu se řadí téměř čtvrtina mladých lidí, konkrétně 22% respondentů, v absolutních číslech 1324 osob. Aktivní typ patří mezi rodinné životní styly, je pro něj charakteristické prožívání volného času jak s přáteli a známými, tak s rodinou. Pro aktivní životní styl není charakteristický výkon vedlejší výdělečné činnosti, zájem o kulturu. Volný je u aktivního stylu spojen se sportem, prací v domácnosti nebo na zahradě, sledováním televize či posloucháním rádia, případně přírodou. Není spojen s trávením času doma.

Plný životní styl

Tento životní styl zahrnuje 19% případů, celkem jde o 1094 respondentů. Je velmi pozoruhodný vysokými skóre, kterých nabývá paušálně u všech zkoumaných volnočasových proměnných. Je pravděpodobné, že takto charakterizovaný shluk skóre jednotlivých proměnných v sobě zahrnuje rozmanité množství různorodých, minoritních životních stylů, a to takových, které nebyly zařazeny do ostatních relativně homogenních a jednoznačných typů. Plný životní styl je tedy pravděpodobně stylem vysoce individualizovaných jedinců.

Rodinný životní styl

Rodinný typ je tvořen 16% respondentů, což je 964 osob. U rodinného životního stylu jsou preference ve způsobu prožívání volného času silně spojeny s preferencemi rodiny před přáteli a známými a patří tak samozřejmě do skupiny rodinných životních stylů. Volný čas tráví ti, kteří se do tohoto stylu řadí, zejména doma a to při domácích aktivitách jako jsou práce v domácnosti nebo na zahradě, sledování televize nebo poslouchání rádia. Rodinný životní styl není rozhodně spojen s vedlejší výdělečnou činností ani vyhledáváním kulturního nebo sportovního volnočasového vyžití.

Domáci životní styl

Domáci typ tvoří 933 osob, což je, stejně jako u rodinného typu, 16% případů a patří i do stejné skupiny stylů. Respondenti, řadí se do tohoto stylu, spojují volný čas jak s rodinou, tak s přáteli a známými. Preferují ve volném čase domov a sledování televize nebo poslouchání rádia, nikoliv ale aktivity jako je práce v domácnosti nebo práce na zahradě. Domáci životní styl není spojen s výkonem vedlejší výdělečné činnosti ve volném čase, ani vyhledáváním sportu, kultury ani trávením volného času o samotě.

Sportovní životní styl

Sportovní typ je tvořen 15% respondentů, celkem jde o 875 osob. Jde spíše o individualisticky zaměřený typ. Sportovní životní styl je spojen s preferováním trávení volného času s přáteli a známými na úkor rodiny, naopak není spojen s trávením volného času o samotě, ani doma. Náplní respondentů, kteří se do tohoto stylu řadí, je převážně sport, jak už jeho název napovídá. Sportovní životní styl není spojen s výkonem vedlejší výdělečné činnosti ve volném čase ani se nevěnuje pracem v domácnosti nebo na zahradě.

Pasivní životní styl

Pasivní typ zahrnuje 12% respondentů, a to 714 osob. Jde o individualistický životní styl, který je spojen s prožíváním volného času spíše s přáteli a známými, než s rodinou. Další preference například na náplň svého volného času ale s tímto stylem spojeny nejsou.

Až na plný životní styl tvoří tedy výše popsané životní styly relativně homogenní, vnitřně koherentní kategorie. Podívejme se nyní na vnější odlišnosti mezi těmito typy.

Nejvíce se životní styly odlišují v následujících třech aspektech: trávení volného času s rodinou, trávení volného času prací v domácnosti nebo prací na zahradě a výkonem vedlejší výdělečné činnosti ve volném čase.

Rodinný životní styl je přirozeně silně spojen s preferováním rodiny ve volném čase, naopak u domácího, aktivního a plného typu je význam rodiny stejný jako význam přátel a známých pro trávení volného času.

S prací v domácnosti nebo na zahradě je spojen volný čas rodinného stylu, stejně jako aktivního a plného životního stylu. S pasivním životním stylem práce v domácnosti nebo na zahradě spojena spíše není, narozdíl od sportovního a trochu překvapivě i od domácího životního stylu, se kterými spojována rozhodně není.

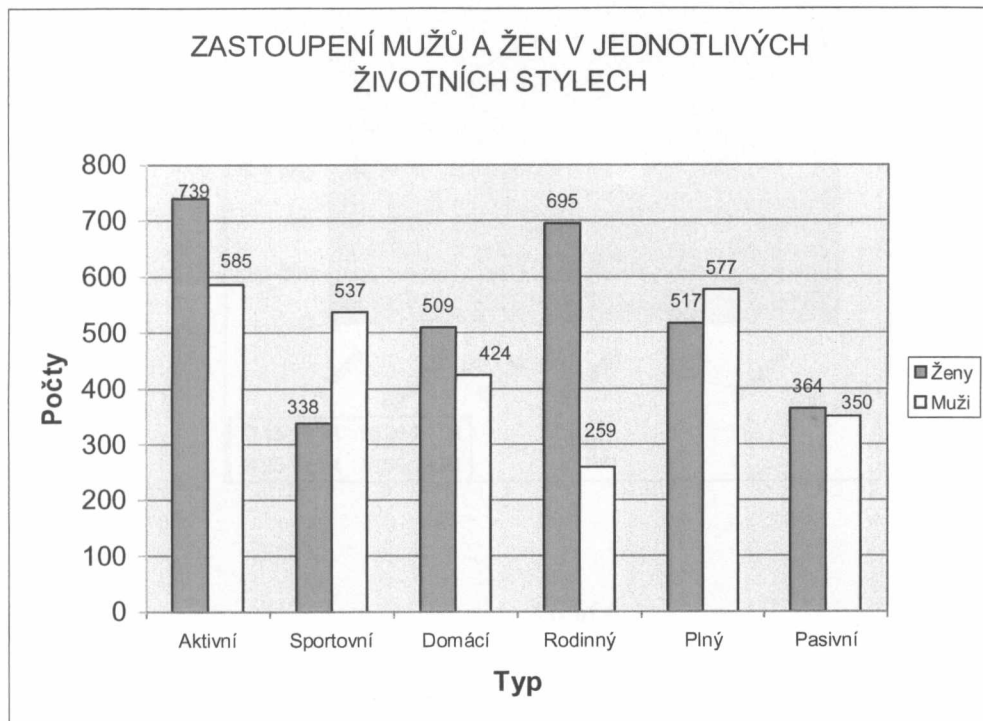
S vedlejší výdělečnou činností je spíše spojen ve volném čase plný životní styl, rozhodně ale s ní spojen není rodinný životní styl, domácí nebo sportovní styl. U ostatních stylů ale vyloučena taková náplň volného času není.

Spíše zanedbatelné jsou rozdíly mezi životními styly z hlediska trávení volného času navštěvováním kulturních akcí, které moc vyhledávané není. Ani sledování televize a poslouchání rádia se mezi jednotlivými životními styly prakticky příliš neliší, na rozdíl od kultury totiž velmi běžné je.

5.2 Demografická a sociální podmíněnost životních stylů

5.2.1 Pohlaví

Graf 4

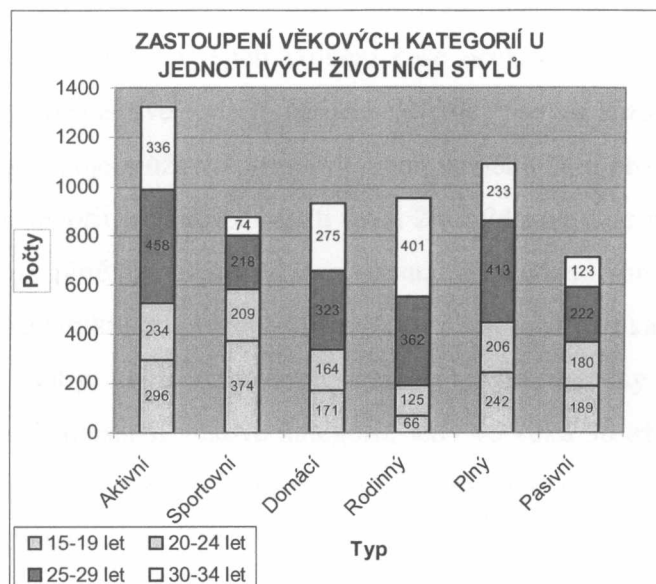

Chí kvadrát test prokázal na 5% hladině významnosti vztah mezi pohlavím a životním stylem.

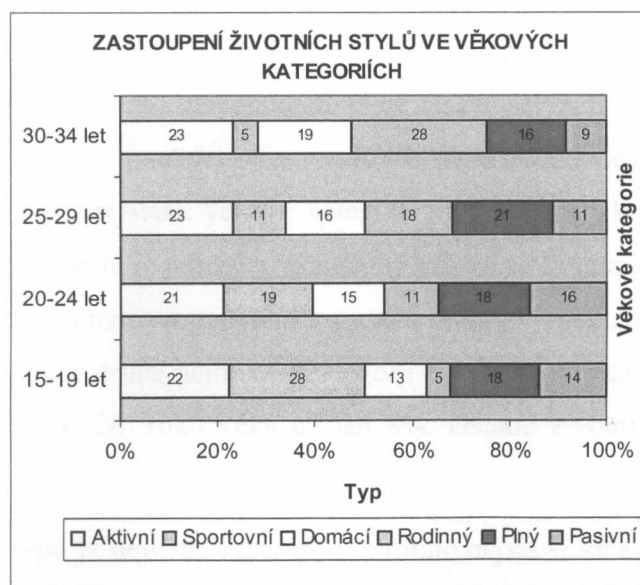
Nejvýraznější rozdíl v zastoupení pohlaví u jednotlivých životních stylů je již na první pohled u rodinného typu. Tvoří ho totiž převážně ženy, z celých 73% oproti 27% zastoupených mužů. Naopak u sportovního typu převažují muži nikoliv již tak význačně, z 61% v porovnání s 39% žen stejného typu. U ostatních typů jsou muži i ženy zastoupeny relativně rovnoměrně, ženy o 6% převažují nad muži u aktivního typu, o 5% u domácího typu a o pouhé procento u pasivního typu. Muži naopak o 3% převažují nad ženami u plného typu.

5.2.2 Věkové kategorie

Graf 5

Graf 6

Chí kvadrát test prokázal na 5% hladině významnosti vztah mezi věkovou kategorií a životním stylem.

Protože se zabývám celou mladou generací, jejíž věkový rozsah tvoří 20 let, rozdělila jsem je do čtyř věkových kategorií. Nejmladší kategorii tvoří respondenti mezi 15ti a 19ti lety včetně, kteří ještě nedosáhli nebo čerstvě dosáhli zletilosti. U nich lze v jejich volném čase očekávat na jedné straně silnější vliv rodiny, respektive rodičů, na druhé straně naopak nižší potenciál ekonomický, což se oboje může do struktury jejich volného času promítnout. V druhé nejmladší kategorii jsou respondenti mezi 20 a 24 lety, kde mohou být jak osoby zapojené plně do pracovního procesu, tak studenti, proto je tato kategorie z hlediska strukturace volného času dosti různorodá. Do kategorie 25 až 29 let spadají osoby, které mohou mít společné charakteristiky s nejstarší věkovou kategorií. V nejstarší věkové kategorii, tedy ve věku 30 až 34 let, se pravděpodobně nejčastěji nachází již osoby s vlastní rodinou, čemuž i odpovídá struktura jejich volného času. Tyto kategorie mají tedy přirozeně i statusový obsah a je na ně tak třeba i nahlížet.

Podívejme se nejprve na graf 5, znázorňující zastoupení věkových kategorií u jednotlivých životních stylů. Přestože je zastoupení věkových kategorií uvedeno v absolutních číslech, při jeho popisu používám při popisu procenta, stejně jako u ostatních grafů. U rodinného stylu narůstá se stoupajícím věkem velmi prudce procento respondentů které se do něj řadí. V nejmladší věkové kategorii jich je pouhých 7%, v druhé nejmladší kategorii téměř dvojnásobek (13%) a v nejstarší věkové kategorii již šestinásobek, tedy 42%. Naopak u sportovního stylu je patrný n významný pokles se stoupajícím věkem . Největší procento respondentů patřících k tomuto stylu je v nejmladší věkové kategorii, celých 43%, v druhé nejmladší kategorii a v druhé nejstarší kategorii tvoří jen 24 a 25%, po 30. roku věku už jen 8%. Ostatní životní styly jsou relativně stabilnější.

U aktivního typu je největší zastoupení v druhé nejstarší kategorii, 35%, v nejmladší a nejstarší kategorii 22% a 25%, v druhé nejmladší kategorii 18%.

Největší zastoupení v druhé nejstarší věkové kategorii, 31%, je i u pasivního typu, 25% a 26% má ve dvou nejmladších věkových kategoriích, nejnižší, 17%, v nejstarší věkové kategorii. U domácího typu je rozložení respondentů tohoto typu nejvyšší též u druhé nejstarší věkové kategorie, a to 35%, následuje 29% kategorie nad 30 let, u dvou nejmladších věkových kategorií je počet respondentů do domácího typu spadajících po 18%. Plný typ kopíruje v rozložení předchozí typy, 38% jeho nositelů patří do druhé nejstarší věkové kategorie, 22% do nejmladších, pouze o 1% méně do nejstarší kategorie a 19% do druhé nejmladší věkové kategorie.

Graf 6 se zabývá zastoupením životních stylů ve věkových kategoriích. Nejvyšší procento osob nejmladší věkové kategorie 28% patří do sportovního typu, do domácího typu patří 22%. Nejméně, pouhých 5% z této kategorie, se zařadilo do rodinného typu. V následující věkové kategorii je nejvyšší procento zastoupeno v aktivním životním stylu, 21%, ve všech ostatních je také zastoupena relativně rovnoměrně. Druhá nejstarší věková kategorie se nejvíce zařazuje do aktivního typu, a to 23%, dále pak do plného typu 21%, v ostatních stylech má také zastoupení nad 10%. Nejstarší věková kategorie je nejvíce zastoupena v rodinném typu, z celých 28%, a v aktivním typu z 23%. Nejméně je naopak zastoupena ve sportovním životním stylu.

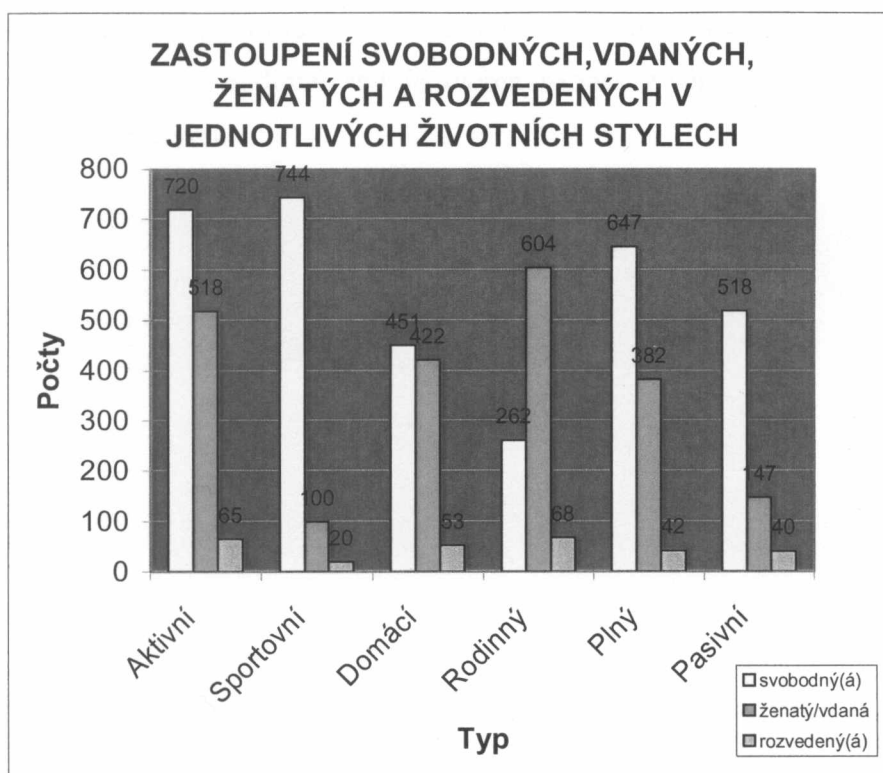
Pouze u rodinného typu tedy platí, že se stoupajícím věkem přibývá procento těch, kteří se do něj zařazují. Naopak u sportovního typu klesá se stoupajícím věkem procentuální účast na daném životním stylu. Jde o životní styly, které mají pro respondenty určitý význam v určitém čase, bývají přijímány i opouštěny. Na druhé straně aktivní nebo pasivní životní styl vykazují relativní stabilitu a na věku jsou méně závislé, dotýkají se tedy pravděpodobně méně důležitých aspektů života jedince a neurčují tak zásadním způsobem jeho směr.

Obecně lze říci, že se stoupajícím věkem stoupá procentuální rozložení respondentů v rodinně orientovaných životních stylech, u nejmladší věkové kategorie jich je 40%, u nejstarší již 70%. Naopak individualisticky zaměřené

styly vykazují přesně opačný trend, sestup je také příkrý, počínaje 60% u nejmladší věkové kategorie a 30% u nejstarší sledované věkové kategorie konče.

5.2.3 Rodinný stav

Graf 7

Chí kvadrát test prokázal na 5% hladině významnosti vztah mezi rodinným stavem a životním stylem.

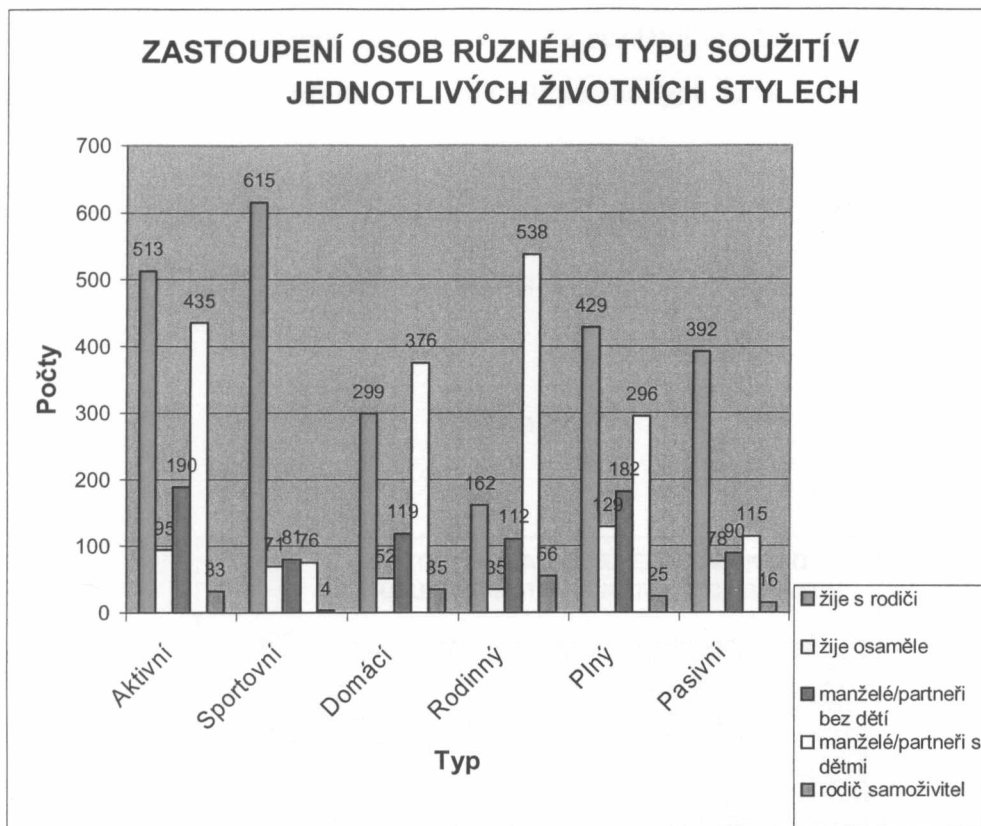
Je na první pohled patrné, které životní styly jsou doménou svobodných a které ne. Sportovní životní styl je z 86% žit svobodnými osobami a pouze z 12% osobami ženatými či vdanými, zanedbatelná 2% tvoří rozvedení. Podobně i pasivní životní styl je záležitostí spíše svobodných, kterých je v rámci tohoto typu 73%, oproti 21% osobám pasivního typu, které jsou ženaté

nebo vdané. Již mnohem menší rozdíl je vidět v rámci plného typu, kde svobodní tvoří 60% a ženatí a vdané 36%. U aktivního typu je poměr dle rodinného stavu téměř vyrovnaný, svobodní se na něm podílí z 55% a osoby v manželství ze 40%. Výjimkou je přirozeně životní styl rodinný, na němž se zúčastňují převážně osoby ve svazku manželském ze 60%, osoby svobodné z 28% a osoby rozvedené ze 7%.

Z hlediska rodinného stavu je tedy nejvíce homogenní sportovní životní styl, pasivní životní styl a rodinný životní styl. Z toho první dva jsou tvořeny převážně svobodnými, rodinný styl je tvořen naopak z větší části osobami vdanými nebo ženatými.

5.2.4 Typ soužití

Graf 8

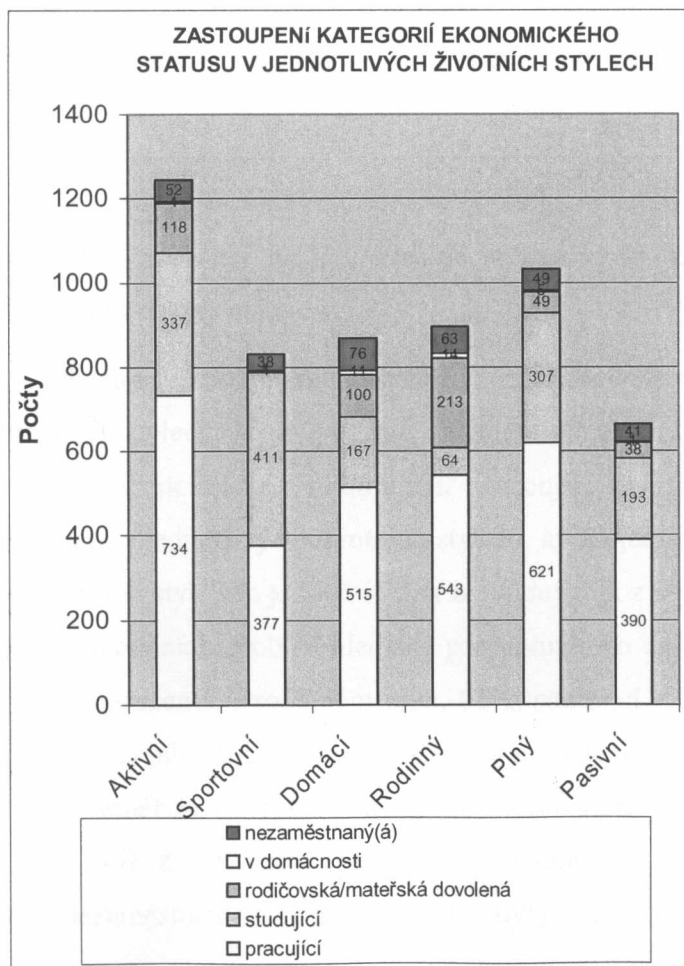
Chí kvadrát test prokázal na 5% hladině významnosti vztah mezi typem soužití a životním stylem.

Sportovní životní styl je ze 70% spojen s osobami, které žijí s rodiči, u zbylých kategorií tvoří jejich zastoupení 10% nebo méně. I pasivní životní styl je více než z poloviny, z 55%, vyznáván osobami svobodnými bez partnerů, které žijí u rodičů. Těch, kteří žijí osaměle je u pasivního stylu 11%, bezdětných žijících s partnerem 13% a rodičů jednoho či více dětí celých 16%. Domácí životní styl je zčásti spojen s osobami žijícími u rodičů, které tvoří 32%, zčásti osobami s dítětem, ať už sezdanými nebo ne, které tvoří 40%. Z domácího typu je pouze 6% osaměle žijících a 14% bezdětných, kteří žijí v manželství či partnerství. Rodinný typ tvoří z 56% manželé či partneři

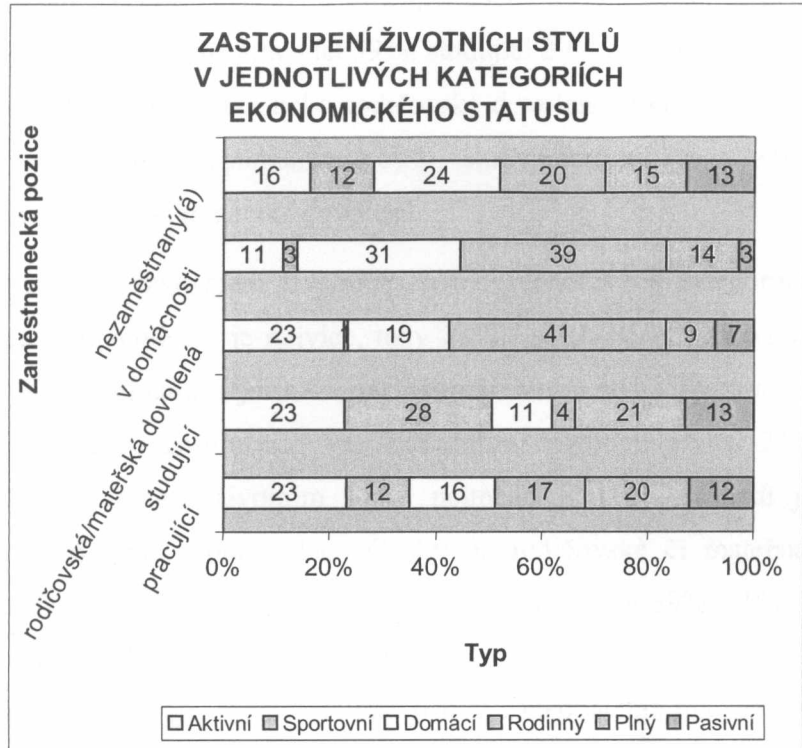
s dětmi, ale také 17% osob žijících s rodiči. Dále ho utváří z 4% osaměle žijící a ze 6% rodiče samoživitelé. Plný a aktivní typ pak jsou oba utvářeny podobně. Ze 39 % utváří každý tento styl osoby, které žijí s rodiči, ze zhruba 30% manželé a partneři s dětmi, mezi 13% a 17% bezdětní manželé nebo partneři a jejich nejmenší část tvoří osaměle žijící, u plného typu 12%, u aktivního typu 7%.

5.2.5 Ekonomický status

Graf 9

Graf 10

Chí kvadrát test prokázal na 5% hladině významnosti vztah mezi životním stylem a ekonomickým statusem.

Graf 9 ukazuje zastoupení kategorií ekonomického statusu v jednotlivých životních stylech. Je z něj patrné, že jednotlivé životní styly jsou utvářeny zejména pracujícími a studujícími. Pracující tvoří největší procentuální zastoupení v jednotlivých životních stylech, až na jednu výjimku, kterou je sportovní životní styl. Ten je totiž složen ze studujících z 50% a pouze ze 45% je složen z pracujících osob. Z hlediska procentuálního zastoupení je nejvíce pracujících respondentů v rodinném typu, 61%, studující v tomto typu tvoří pouhých 7%, naopak ale osoby na mateřské nebo rodičovské dovolené ho utváří z celých 24%, téměř ze čtvrtiny. Podobné je i zastoupení u domácího typu, pracující ho tvoří z 59%, studenti z 19% a osoby na mateřské či rodičovské z 12%, nezaměstnaní se podílí z 9%. U zbylých životních stylů je

zastoupení vcelku podobné, výrazně však ve prospěch pracujících oproti studujícím. V plném životním stylu tvoří pracující osoby 60% a studující 30%. V pasivním životním stylu tvoří pracující 59%, studující 29% a po 6% ho tvoří nezaměstnaní a osoby na mateřské nebo rodičovské dovolené. Aktivní životní styl je tvořen pracujícími respondenty z 59%, studujícími z 27% a z 9% osobami na rodičovské nebo mateřské dovolené.

Graf 10 ukazuje zastoupení životních stylů v jednotlivých kategoriích životního statusu. Z pracujících je nejvíce, tedy 23%, zastoupeno v aktivním životním stylu, 20% v plném, nejméně v pasivním životním stylu. Ze skupiny studujících je jich 28% zastoupeno ve sportovním životním stylu, 23% v aktivním a 21% v plném životním stylu, nejméně procent studentů je v rodinném životním stylu, pouhá 4%. Osoby na rodičovské či mateřské dovolené se nachází převážně v rodinném životním stylu, celých 39%, 31% je jich v domácím typu. Naopak zanedbatelná 3% je osob na mateřské dovolené, patřících do sportovního typu. Osob v domácnosti je zanedbatelné množství u mnou pozorovaných respondentů, celkově proporčně nejvíce jich ale patří k rodinnému typu. Nezaměstnaných v tomto vzorku také mnoho není, ale nejvíce jich patří k domácímu typu.

Pracující tedy převládají ve struktuře životních stylů z pohledu ekonomického statusu. Pouze sportovní životní styl je téměř z poloviny tvořen studujícími osobami. Největší procento nezaměstnaných, 9%, tvoří součást domácího typu, těsně následované 7% v rodinném typu a 6% v pasivním typu.

5.2.6 Studující a pracující

V předchozích odstavcích jsem zjišťovala vliv pohlaví, věku, rodinného stavu, typu soužití a ekonomického statusu na životní styl. Všechny tyto statusové znaky na životní styl vliv mají. Zároveň jsou ale tyto jednotlivé znaky značně provázané, neboť věk určuje například rodinný stav, rodinný stav určuje do jisté míry zaměstnaneckou pozici atd., a to vše se přirozeně odráží

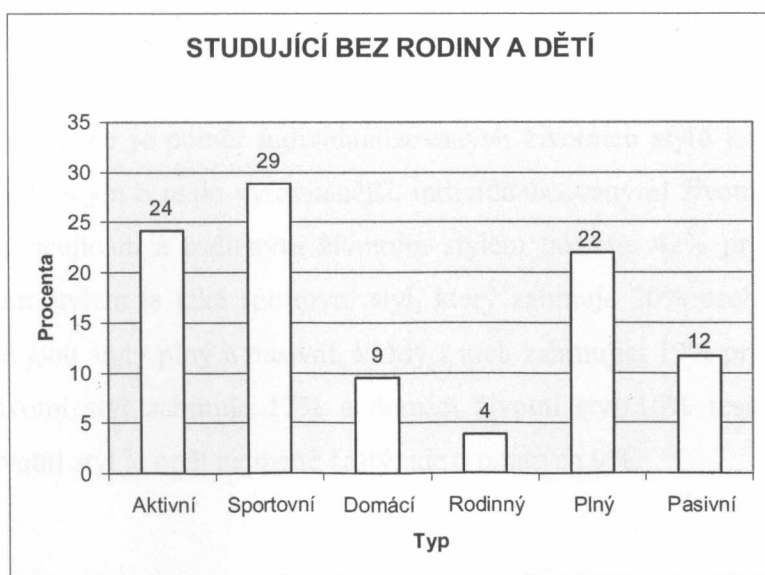
v životním stylu. Proto jsem se rozhodla prozkoumat blíže vliv ekonomického statusu, tedy toho, zda je respondent pracující nebo studující, po očištění od vlivu ostatních statusových charakteristik.

Věkovou kohortu, kterou jsem za tímto účelem vybrala, je kategorie od 19 do 24 let věku. Jde o velmi dynamicky se měnící skupinu mladých lidí, která je z hlediska životního stylu velmi heterogenní, což se odvíjí z rozmanitosti statusových kombinací. Právě tato skupina totiž zahrnuje osoby pracující i studující, svobodné i žijící v manželství či partnerství, osoby výdělečně činné i bez příjmu a celkově je tedy z hlediska životních stylů velmi rozmanitá.

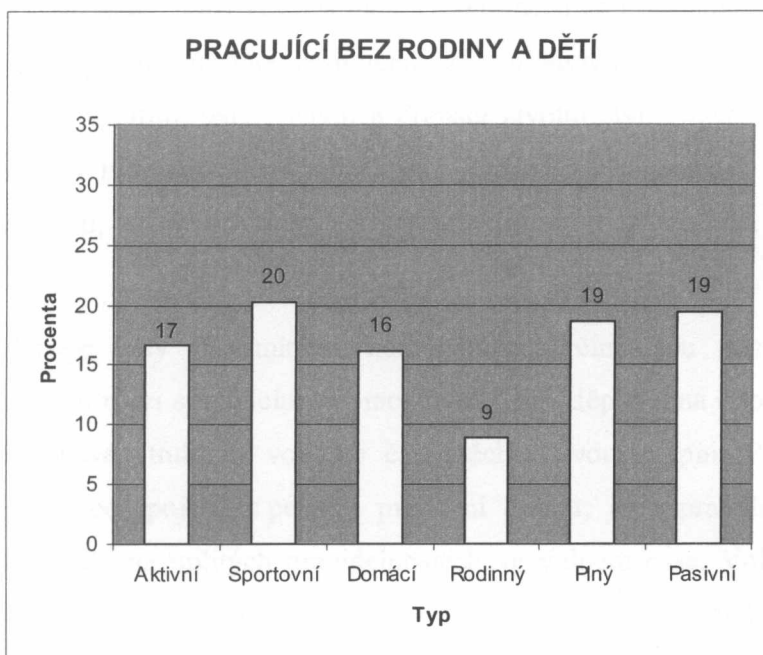
Pro zjištění vlivu ekonomického statusu na životní styl bylo třeba homogenizovat tuto skupinu a to ze dvou hledisek. Hledisko věku bylo již splněno zúžením zkoumaného souboru na respondenty dané věkové kategorie. Druhým hlediskem byl rodinný stav, vybrala jsem pouze osoby svobodné a bezdětné, neboť to je pro životní styl determinujícím znakem.

V následujících grafech je vidět, jaký vliv na životní styl má status pracující mladé osoby a status studující mladé osoby.

Graf 11

Graf 12

Některým z individualizovaných životních stylů žije 63% studujících, naopak 37% žije spíše rodinně orientovaným životním stylem. Nejčastější je sportovní styl, který je příznačný pro 29% studujících. Za ním s 24% následuje v oblíbenosti aktivní životní styl a plný styl zahrnuje 22% studujících. Nejméně častý je rodinný životní styl, kterým žijí pouhá 4%, domácí styl, kterým žije 9% a pasivní styl, kterým žije 12% studujících.

U pracujících je poměr individualizovaných životních stylů k rodinným životním stylům jen o málo vyrovnanější, individualizovanými životními styly žije 58% pracujících a rodinným životním stylem tak žije 42% pracujících. Nejčastějším stylem je také sportovní styl, který zahrnuje 20% osob a téměř stejně časté jsou styly plný a pasivní, každý z nich zahrnují 19% pracujících. Aktivní životní styl zahrnuje 17% a domácí životní styl 16% respondentů, rodinný životní styl je opět nejméně častý, jde o pouhých 9%.

Studující tedy dávají přednost sportovnímu, aktivnímu nebo plnému životnímu stylu, které patří vesměs mezi ty aktivnější ve své náplni. Naopak u pracujících jsou přirozeně více zastoupeny životní styly spojené s pasivnějším volnočasovým vyžitím, tedy pasivní a domácí životní styl. Nízké zastoupení obou skupin u rodinného životního stylu je dáno homogenizací z hlediska rodinného stavu, neboť tento styl je spojen, jak již bylo řečeno, převážně s rodinou.

Vycházejí tedy ze zmíněné homogenizace, čím jsou dány rozdíly v životním stylu mezi studujícími a pracujícími? Pravděpodobná odpověď tkví v rozdílné časové struktuře volného času těchto dvou skupin. Přes různé výjimky je práce spojena s pevnou pracovní dobou, jejíž pravidelnosti se v důsledku odráží na určitých pravidelnostech ve volném čase. Volný čas je jejím reziduem, a je tak roztříštěn do pracovního týdne, s většími bloky volného času rozloženými do víkendů a dovolených.

U studujících, v této věkové kategorii jde převážně o studenty VŠ, je volný čas také reziduem ke studiu, nicméně studující má pokud ne nad množstvím, pak jistě nad rozložením volného času větší kontrolu. Studující mnohem více disponuje časovými bloky volného času. Flexibilita, která je spojena více se studiem než s prací, umožňuje studujícímu vyčlenit volnočasové bloky i v rámci pracovního týdne, disponuje samozřejmě také víkendy a k obvyklé dovolené nepoměrně dlouhými prázdninami.

Množství volného času a volní dispozice s ním jistě ovlivňují způsoby jeho trávení. Námaha při sportu jistě není nejzajímavější způsob trávení volného času v momentě, kdy pracující disponuje večerem na načerpání nových sil do dalšího pracovního dne a je také třeba vyčlenit i větší časový blok na výlet do přírody.

Ekonomický status tedy vykazuje silné odlišnosti na životním stylu, dané pravděpodobně odlišnostmi ve volnočasové struktuře. Pracující obecně disponují menším množstvím volného času a také menšími možnostmi flexibilně s ním dle svých potřeb a chuti disponovat. U studentů je tomu právě

naopak. Je tedy možné, že s menším množstvím času je spojen svým způsobem uvědomělejší způsob jeho trávení a také snaha jej co nejvíce zúročit. K tomu dochází jak aktivně, tak pasivně. Nepřekvapí tedy, že pracující zřejmě více využívají volný čas k odpočinku a načerpání nových sil, jak je patrné z rozdílů v zařazení do typologie životních stylů. Naopak u studentů je tendence spíše k aktivnějšímu trávení volného času.

5.3 Příslušnost k životnímu stylu na základě ideálů

Ne vždy se realita překrývá s ideální představou o ní a nejinak je tomu i u životních stylů. V této části bych se chtěla zaměřit právě na tuto diskrepanci a odhalit, do jaké míry se životní styly shodují s ideály, které s nimi mají jejich nositelé spojené.

Metoda, kterou používám pro odhalení rozporu, případně souladu mezi realitou a ideálem, se skládá ze dvou kroků. V prvním kroku chci odhalit faktory, respektive dimenze, které se skrývají za šesti proměnnými indikujícími ideální představy o volném čase. K tomu používám faktorovou analýzu, která složí právě k redukci původního počtu proměnných. Nalezenými latentními proměnnými, neboli faktory, redukuje počet proměnných, které vstupují do analýz. Podstatou této metody je nalezení souvislosti mezi vstupními proměnnými a faktory, při zachování maxima informací o pozorovaných proměnných.

Ve druhém kroku porovnáám průměrné hodnoty těchto faktorů u jednotlivých typů, které tak budou indikovat menší nebo větší souvislost daného faktoru s každým životním stylem, tedy soulad či nesoulad ideálu s realitou.

V rámci možností dat, se kterými pracuji, poskytnu následující proměnné nejlepší možný obrázek o ideálních představách respondentů o jejich volném čase.

1. Ve volném čase chci být naprosto volný.
2. Ve volném čase si chci užít fyzickou námahu.
3. Ve volném čase chci uskutečňovat své sny/skrytá přání.
4. Ve volném čase chci být s lidmi, které mám rád.
5. Ve volném čase chci dělat něco mimořádného / bláznivého.
6. Ve volném čase chci zažít dobrodružství.

Jak je ale patrné, nejde o stejné otázky v rovině ideálu, korespondující obsahově s typologií formujícími behaviorálními otázkami. Takové otázky bohužel v mnou požitém datovém souboru nebyly. Použila jsem tedy volnočasová tvrzení obecnějšího typu. Pomocí faktorové analýzy jsem tyto proměnné ještě více zobecnila tak, abych získala hlavní dimenze, představující ideální představy o životním stylu, porovnatelné s jeho typologií.

Předpoklad faktorové analýzy, tedy korelovanost vstupních proměnných, byla dle signifikance Bartlettova testu splněna a Kaiser-Meyer-Olkinův test indikuje 67% společné variance, tedy variance, která může být vysvětlena latentní proměnnou.

Z výsledků analýz je vidět, že u komunalit jsou nejvyšší hodnoty u touhy zažít ve volném čase dobrodružství, kde 68% variability je vysvětlené společnými faktory. U proměnné indikující chuť být s lidmi, které mám rád(a) je to 66% stejně jako u chutě dělat něco mimořádného nebo bláznivého. Naopak nejméně společné faktory vysvětlují variabilitu proměnné ve volném čase chci být naprosto volný, pouze ze 39%.

První faktor sytí především proměnná ve volném čase chci dělat něco bláznivého s hodnotou 0,76, proměnná ve volném čase chci zažít dobrodružství o hodnotě 0,74 a dále proměnná ve volném čase si chci užít fyzickou námahu s hodnotou 0,62. Druhý faktor je sycen převážně dvěma proměnnými, a to ve volném čase chci být s lidmi, které mám rád(a) s hodnotou 0,74, a také ve volném čase chci uskutečňovat své skryté sny a přání s hodnotou 0,71. První faktor je tedy zaměřen spíše na aktivní získávání nových vzrušujících zážitků, zatímco druhý faktor je více o duševní pohodě navozované blízkostí známých lidí a uspokojováním niternějších potřeb. Pro účely další práce s těmito faktory je tedy nazvu „Vnější zážitky“ a „Vnitřní pohoda“.

Předpokládám, že rodinně zaměřené životní styly, tedy typ rodinný a domácí, by měly souviset z velké míry s faktorem vnitřní pohody, neboť kladou důraz na rodinné prostředí a spíše pokojné, domácí trávení volného času, podobně jako pasivní životní styl. Naopak s individualizovanými životními styly bych spíše spojovala touhu po nových zážitcích, a zde tedy mluvím o sportovním a zejména plném životním stylu. U aktivního životního stylu bych očekávala souvislost s oběma dvěma faktory, tedy jak s naplňováním potřeb po nových zážitcích, tak s potřebou duševní pohody.

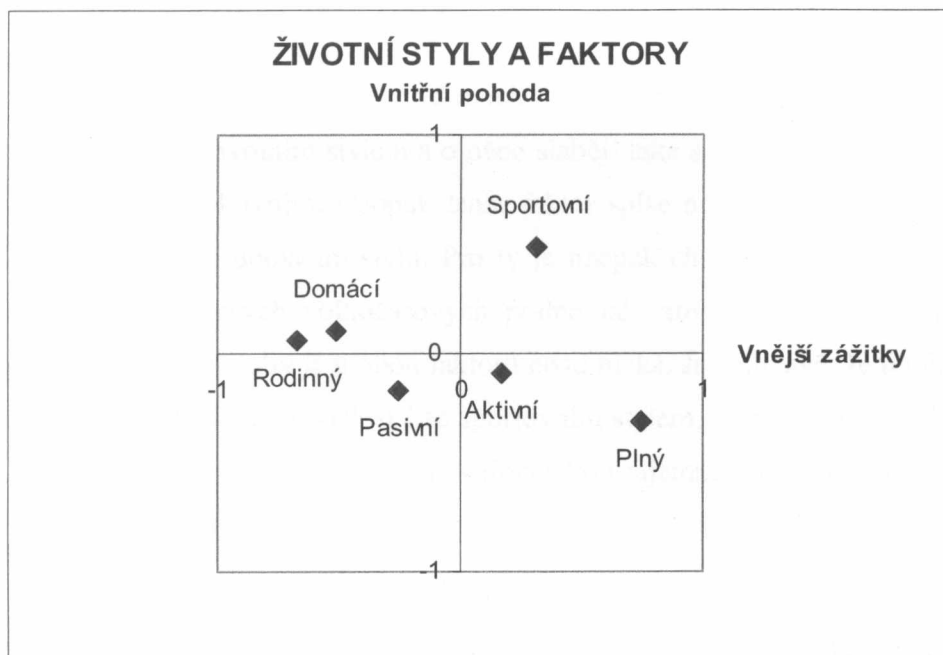
Ještě než přejdeme k interpretaci srovnání průměrů našich dvou faktorů s typologií životních stylů, podívejme se na výsledky testu ANOVA.

Test na 5% hladině významnosti prokázal, že se z hlediska obou faktorů jednotlivé životní styly liší, respektive alespoň jeden z nich se od ostatních odlišuje. Oba faktory, jak vnější zážitky, tak vnitřní pohoda, tedy na jednotlivých životních stylech vykazují odlišnosti.

Koeficient eta také indikuje existenci vztahu mezi oběma faktory a životními styly, jinými slovy efekt rozdílností životních stylů na faktorová skóre. Efekt je silný u prvního faktoru, vnějších zážitků, kde hodnota eta je 0,49. Podíl variability vnějších zážitků, který lze připsat rozdílu mezi životními styly, je 25%. Efekt rozdílnosti životních stylů je slabší u proměnné

vnitřní pohoda, hodnota eta je 0,25 a podíl variability této proměnné je vysvětlen rozdíly mezi jednotlivými životními styly pouze z 6%.

Graf 13

Podívejme se na srovnání průměrů obou faktorových skóre pro Vnější zážitky a Vnitřní pohodu. Skóre 1 znamená vysokou souvislost mezi hodnotami, skóre -1 naopak souvislost s pomyslným protipólem daného faktoru. Hodnota 0,74 indikuje, že plný životní styl silně souvisí se získáváním vnějších zážitků, naopak slabě souvisí s protipólem vnitřní pohody, u kterého je hodnota -0,31. Slaběji než předešlý styl souvisí s touhou po vnějších zážitcích sportovní životní styl, jak ukazuje hodnota 0,31, překvapivě ale více souvisí s dosahováním vnitřní pohody, dle skóre 0,49.

U rodinného typu je souvislost s potřebou vnitřní pohody velmi slabá, 0,06, souvislost s protipólem touhy po vnějších zážitcích je naopak dost silná, jak ukazuje skóre -0,67. Pasivní životní styl nesouvisí příliš ani s jedním

z faktorů, skóre u faktoru indikujícího vnější zážitky je $-0,26$ a u vnitřní pohody $-0,17$. Podobné je to i aktivního životního stylu, kde rozdíly mezi oběma skóre nejsou nikterak rozdílné, $0,17$ u vnějších zážitků a $-0,09$ u vnitřní pohody, s oběma tedy souvisí jen velmi slabě. U domácího stylu je vyšší souvislost s duševní pohodou, $0,49$, na rozdíl od potřeby vnějších zážitků, kde je souvislost výrazně slabá, $-0,51$.

Touha po nových dobrodružstvích a vyhledávání zážitků jsou silně spojeny s plným životním stylem a o něco slaběji také se sportovním životním stylem a stylem aktivním. Naopak tento faktor spíše nehraje roli v rodinném životním stylu ani domácím stylu. Pro ty je naopak charakteristická spojitost s uspokojováním svých volnočasových potřeb tak, aby bylo dosaženo spíše duševní pohody, ačkoliv je u obou faktorů dosti nízká. Je zajímavé, že u tohoto faktoru je velmi silná souvislost i se sportovním stylem, který vykazuje silnou vazbu na oba tyto faktory a zřejmě je vnímá jako vzájemně propojené, spíše než v opozici, jako je to u ostatních faktorů.

Podobně významnou roli hraje tedy vnitřní pohoda a vnější zážitky u dvou životních stylů, sportovní životní styl s oběma těmito faktory souvisí silně, pasivní životní styl spíše naopak. Plný životní styl silně souvisí s potřebou vnějších zážitků, slaběji s touto potřebou souvisí aktivní životní styl. Nečekaně slabě souvisí s vnitřní pohodou domácí a rodinný životní styl, jejich vztah k vnějším zážitkům je ale ještě o to slabší, což i odpovídá mé původní představě.

Nelze tedy říci, že by realita životních stylů naprosto odpovídala představě o nich, alespoň ne dle mého úsudku. Zejména u rodinného a domácího životního stylu bych očekávala větší souvislost s potřebou vnitřní pohody, aktivní životní styl by měl také vykazovat alespoň u faktoru vnějších zážitků vyšší skóre. Je těžké říci, čím může být tento nesoulad způsoben a jistě by si to zasloužilo hlubší analýzy. V tomto momentě však zůstanu u konstatování přirozené diskrepance mezi realitou a ideálem a přejdeme k další části této práce.

5.4 Příslušnost k životnímu stylu na základě osobnostních charakteristik

Jak jsem již zjistila, existuje vztah mezi životním stylem a statusovými charakteristikami, ať už jde o pohlaví, věk, vzdělání nebo jiné. Existuje také určitý vztah mezi životním stylem a ideálními představami o trávení volného času vykazující menší či větší diskrepance u jednotlivých typů. Nyní se zaměřím na to, jakou roli hrají v jednotlivých stylech poněkud nitěrnější faktory, jako jsou psychosociální charakteristiky. V této fázi tedy v naší typologii trochu poodhalím osobnostní stránku jednotlivých životních stylů.

Jako metodu odhalení vztahu mezi životními styly a psychosociálními proměnnými jsem zvolila metodu srovnání průměrů. Před jejím provedením jsem prokázala signifikantní rozdíly mezi životními styly z hlediska průměrů osobnostních charakteristik a porovnávala eta koeficienty.

Charakteristiky, se kterými pracuji v následujících odstavcích, se tedy týkají individuálních osobnostních rysů. Jde o proměnné, které se již ve mnou použitých datech nacházely, a byly v rámci výzkumu zkonstruovány pomocí faktorové analýzy na základě postojových hodnot respondentů. Nejnižší hodnota u psychosociálních proměnných je 0, nejvyšší 10. Následují ty, které jsem zařadila do analýz.

Extraverze

Racionálnost

Dominance

Aktivita

Svědomitost

ANOVA testy prokázaly na 5% hladině signifikance rozdíly mezi jednotlivými typy, respektive mezi alespoň dvěma typy životních stylů z hlediska průměrů psychosociálních charakteristik. Jinými slovy, individuální charakteristiky tedy vykazují odlišnosti na životních stylech.

Dle hodnot eta koeficientů existuje vztah mezi jednotlivými psychosociálními charakteristikami a životními styly. Nejsilnější efekt rozdílností životních stylů na tyto charakteristiky je u extraverte, kde extraverte vysvětluje variabilitu mezi jednotlivými životními styly z 23%. Z 11% vysvětluje odlišnosti mezi životními styly proměnná svědomitost. Aktivita vysvětluje variabilitu životních stylů pouze ze 7%. Dominance taktéž vysvětluje variabilitu typologie málo, a to z 6%. Nejslabší efekt má proměnná racionálnost, která vysvětluje variabilitu životních stylů pouze ze 2% .

Nejvyšší průměrné hodnota, 8, se z hlediska extraverte nachází u sportovního životního stylu. Hodnota 7 následuje u plného a aktivního stylu. Průměrná hodnota u pasivního životního stylu a domácího životního stylu je 6. Na posledním místě je z pohledu průměrných hodnot rodinný životní styl s průměrem 5.

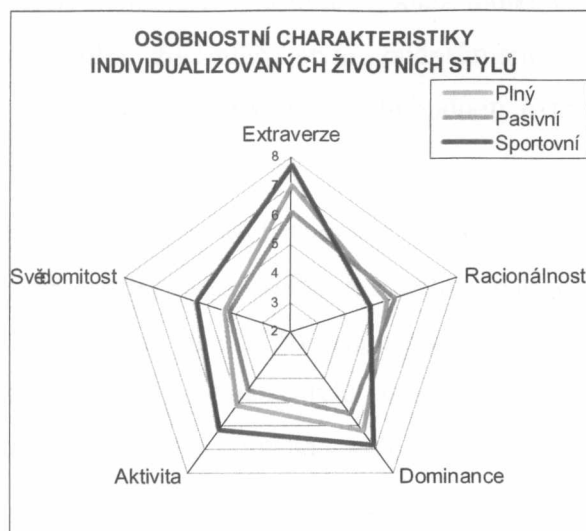
Nejvyšší průměrná svědomitost o hodnotě 6 se nachází u rodinného a domácího životního stylu, následována sportovním a aktivním životním typem o průměru 5. Podprůměrnou svědomitost o hodnotě 4 vykazují plný typ a pasivní typ.

Aktivita je nejvyšší u sportovního životního stylu, kde je průměr 6, stejným průměrem se vyazuje i rodinný, aktivní a domácí životní styl. U plného typu je průměr 5 a u pasivního stylu je hodnota podprůměrná, tedy 4.

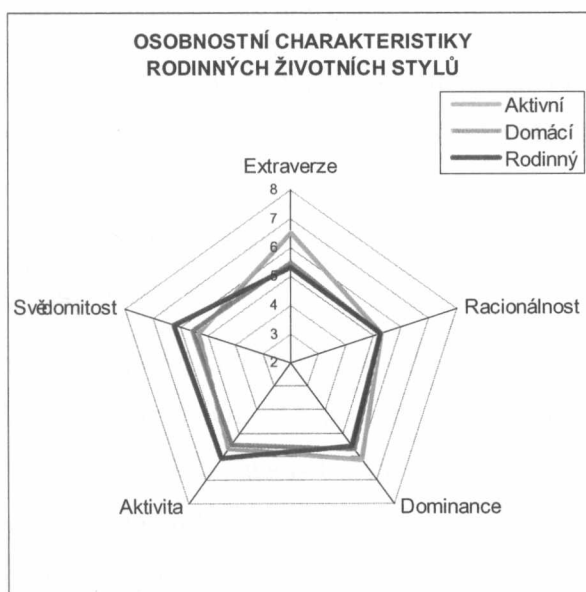
Nejvyšší průměrná dominance o hodnotě 7 charakterizuje sportovní typ. Ostatní typy vykazují všechny průměrnou hodnotu okolo 6.

Racionálnost vyazuje nejvyšší průměr u plného a pasivního životního stylu, pro oba je průměr 6. U ostatních životních stylů je průměr okolo 5.

Graf 14

Graf 15

Opět jsem pro větší názornost rozdělila jednotlivé životní styly do dvou skupin po třech, podle míry individualizace toho kterého stylu. Podívejme se nejprve na graf znázorňující průměry osobnostních charakteristik u individualizovaných životních stylů.

Nejvyšších hodnot dosahuje v tomto srovnání sportovní životní styl, a to u všech osobnostních charakteristik kromě té, která indikuje racionálnost. U ní je hodnota sportovního životního stylu podprůměrná. Naopak velmi nadprůměrné jsou u sportovního životního stylu hodnoty extraverte, dominance a aktivity.

Plný a pasivní životní styl vykazují podobný poměr jednotlivých osobnostních charakteristik, u pasivního životního stylu jsou ale jednotlivé hodnoty vesměs nižší, než u plného životního stylu, s výjimkou racionálnosti. Hodnoty u těchto dvou životních stylů jsou spíše vyšší u extraverte, racionálnosti a dominance, nižší zejména u svědomitosti.

Přejdeme k druhému grafu, který se zabývá osobnostními charakteristikami u rodinných životních stylů. Rodinný životní styl vykazuje vyšší hodnoty u svědomitosti a aktivity než ostatní dva styly, u extraverte a dominance je v porovnání s nimi spíše podprůměrný. Průměrnou racionálností se tyto tři typy životních stylů prakticky neliší.

Aktivní a domácí životní styl jsou si z hlediska průměrných hodnot osobnostních charakteristik vcelku podobné. Výrazně vyšší hodnoty dosahuje aktivní životní styl oproti domácímu u extraverte. U dominance je hodnota u aktivního stylu taktéž vyšší. Racionálnost, svědomitost a aktivita tyto dva životní styly spíše neodlišují.

Vyšší hodnoty extraverte a dominance jsou tedy spojeny se sportovním, plným a aktivním životním stylem. S rodinným a domácím stylem je naopak více spojena svědomitost a naopak méně extraverte. Vztah mezi psychosociálními charakteristikami, tj. extravertí, racionálností, dominancí, aktivitou a svědomitostí a jednotlivými životními styly tedy existuje. Z hlediska těchto charakteristik lze pak vysledovat určitou podobnost mezi dvěma dvojicemi stylů. Mezi sportovním a plným životním stylem a mezi rodinným a domácím životním stylem.

5.5 Ověření modelu

Smyslem této závěrečné části mé analytické práce je ukázat, do jaké míry vysvětlují mnou zvolené proměnné životní styl, tedy jak úspěšná byla volba sociodemografických, kulturních a psychosociálních charakteristik z hlediska predikce životního stylu. Za tím účelem předložím dva modely, na jejichž základě je možné přiřadit náhodného respondenta k jednomu ze šesti životních stylů, a to pomocí určitých kritérií. Těmi kritérii jsou u prvního modelu sociodemografické charakteristiky, u druhého pak všechny charakteristiky, které jsem z hlediska podmíněnosti životního stylu sledovala, zahrnujíc i zmíněné statusové charakteristiky. Porovnáním těchto dvou modelů zjistím, který typ charakteristik má jakou vysvětlivací schopnost z hlediska životního stylu, jaká je tedy síla proměnných, které v daných fázích vstupují do modelu. Schéma, které graficky znázorňuje smysl této metody, je uvedeno na začátku empirické části, viz str. 28.

Metoda diskriminační analýzy je klasifikační technika, která umožňuje identifikovat proměnné se schopností diskriminovat, neboli rozlišovat mezi dvěma nebo více skupinami. Dále je pak na základě takových prediktorů možné vytvořit tzv. diskriminační funkce, které umožňují předpovědět členství ve skupině.

V prvním modelu jsem za tímto účelem použila ty proměnné, které mají z předchozích analýz prokázanou souvislost s typem životního stylu. Významný vliv na životní styl prokázal věk, ekonomický status, tedy zda je respondent studující nebo pracující osobou, rodinný stav i typ domácnosti, ve které respondent žije. Do analýzy vstoupily tyto charakteristiky jako následující proměnné.

Věková kategorie

Rodinný stav a typ domácnosti

Studující/ pracující

Všechny tři proměnné se na 5% hladině významnosti ukázaly jako statisticky významné a byly proto zařazeny do modelu. Věkové kategorie jako X_1 , rodinný stav a typ domácnosti jako X_2 a ekonomický status jako X_3 . Pro tyto vysvětlující proměnné je Wilksovo lambda na 5% hladině významnosti signifikantní, rozdíly mezi jednotlivými životními styly jsou tedy z jejich hlediska významné. V tabulce, která následuje, je ukázáno správné procentuální zařazení do jednotlivých životních stylů.

Tabulka 1

PREDIKCE ZAŘAZENÍ DO JEDNOTLIVÝCH ŽIVOTNÍCH STYLŮ NA ZÁKLADĚ SOCIODEMOGRAFICKÝCH PROMĚNNÝCH (%)

	Aktivní	Sportovní	Domáci	Rodinný	Plný	Pasivní
Aktivní	0	31	4	42	2	21
Sportovní	0	52	3	16	1	28
Domáci	0	25	5	50	0	19
Rodinný	0	11	4	67	0	18
Plný	0	29	4	38	5	23
Pasivní	0	32	4	23	2	39

24.0% případů správně zařazeno

Výsledné procento úspěšnosti správného zařazení pomocí tohoto modelu je 24. Znamená to, že pouze 24% případů, respektive respondentů, bylo na základě výše uvedených funkcí správně zařazeno do jednotlivých životních stylů.

Nejvyšší úspěšnost lze najít u rodinného typu, kde bylo správně klasifikováno 67% respondentů. 52% úspěšnost byla i u sportovního typu. 39% byla úspěšnost respondentů pasivního životního stylu.

Naopak naprosto neúspěšné je zařazování do aktivního typu, do kterého nebyl zařazen ani jeden respondent. Namísto do tohoto typu bylo 42% respondentů zařazeno do rodinného typu a 31% do sportovního typu. Podobně neúspěšné je i zařazování domácího typu, z něhož byla správně zařazena pouhých 5%, což je stejné procento jak u plného životního stylu. Respondentů spojených s domácím životním stylem bylo nejvíce, 50%, zařazeno k rodinnému životnímu stylu, kam byly nejvíce zařazováni i respondenti patřící ke plnému životnímu stylu, konkrétně 38%.

20% rozlišovací schopnost modelu není příliš vysoká a u některých životních stylů ukazuje na značnou heterogenitu v rámci těchto stylů, zejména u stylu aktivního nebo domácího. Tuto heterogenitu je zjevně velmi složité a snad i nemožné podchytit pomocí několika málo charakteristik. To platí i pro sociodemografické charakteristiky, přestože právě ty se jeví jako klíčové. Nejsou však pro životní styl určující z více než oněch 20%.

Nízká homogenita respondentů v rámci jednotlivých životních stylů je tedy pravděpodobným důvodem pro nízkou rozlišovací schopnost modelu pro konkrétní styly. Zřejmě to znamená, že oproti očekávání tedy určitými životními styly žijí lidé, kteří by dle svých statusových charakteristik měli žít, v rámci této typologie, životním stylem jiným. Tento model proto opět potvrzuje vysokou míru individualizace a diverzifikace životních stylů, odrážející se v tomto momentě ve vzájemném překrývání životních stylů a málo zřetelných hranicích mezi nimi.

Ve druhém modelu mne zajímalo, do jaké míry vysvětlují všechny mnou pozorované proměnné životní styl, jakou mají vysvětlovací schopnost vzhledem k předešlému modelu. Opět jsem tedy použila metodu diskriminační analýzy, do které jsem jako vysvětlovanou proměnnou zařadila životní styl a jako vysvětlující proměnné šest v úvodu zkoumaných statusových charakteristik,

dvě hlavní dimenze ideálního chápání životního stylu a všech pět psychosociálních faktorů, jak je graficky znázorněno ve schématu na začátku této kapitoly.

Wilksovo lambda u všech zařazených proměnných se ukázalo signifikantní na 5% hladině významnosti, proto všechny proměnné lze jako významné zařadit do modelu. Následující tabulka ukazuje míru úspěšnosti zařazení případů do jednotlivých životních stylů.

Tabulka 2

PREDIKCE ZAŘAZENÍ DO JEDNOTLIVÝCH ŽIVOTNÍCH STYLŮ NA ZÁKLADĚ VŠECH SLEDOVANÝCH PROMĚNNÝCH (%)

	Aktivní	Sportovní	Domácí	Rodinný	Plný	Pasivní
Aktivní	18	18	11	17	23	14
Sportovní	8	55	7	3	14	13
Domácí	8	12	27	31	8	14
Rodinný	9	6	19	56	3	7
Plný	7	17	3	5	56	13
Pasivní	7	21	13	10	12	38

40.4% případů správně zařazeno

Úspěšnost tohoto modelu je 40%, tedy 40 případů ze sta je v tomto modelu správně zařazeno do životního stylu, ke kterému patří. Nejvyšší úspěšnost ve správném zařazení je u rodinného a plného životního stylu, u obou 56% a také u sportovního životního stylu, kde je úspěšnost 55%. U pasivního životního stylu je úspěšnost nižší, 38%, nesprávně je u něj zařazováno 21% do sportovního stylu. Ještě nižší úspěšnost, 27%, je u domácího stylu, který je ze 31% mylně zařazován do rodinného stylu. Vůbec nejnižší úspěšnost je u

aktivního stylu, 18%, z kterého je mylně do plného životního stylu zařazeno 23%.

Procento vysvětlení životního stylu je 40%, to znamená, že zařazením dalších dvou typů charakteristik do modelu se zvedlo dvojnásobně. Indikuje to relativně vysokou vysvětlovací schopnost použitých charakteristik, které se všechny na vysvětlení životního stylu výrazně podílí. Zároveň to také poukazuje na samotnou sílu sociodemografik jako determinant životního stylu, neboť samy o sobě vysvětlují v poměru ke všem třem typům determinant poloviční sílu, což je ale v souladu s jejich předpokládaným významem.

Je tedy zřejmé, jak komplexním fenoménem životní styl je. Zahrnuje v sobě množství dimenzí a otázkou je, zda právě mnou zvolené typy determinant jsou pro něj charakteristické, zda jsou dobře zvoleny. Procento úspěšnosti modelu na tuto otázku dává spíše pozitivní odpověď a indikuje správnou cestu pro ubírání se směrem k pochopení životního stylu v jeho celku. Redukce dimenzí životního stylu na mnou pozorované tři dimenze se tedy z pohledu modelů výše nastíněných zdá být jako poměrně šťastná, výpovědní hodnotou disponující volba.

6. ZÁVĚR

Cílem této práce bylo přispět k pochopení problematiky životního stylu mladé generace, nazíraného v této práci z pohledu volnočasových aktivit. Životní styl jako komplexní fenomén nebylo jednoduché uchopit a vyžadovalo udělat nezbytný kompromis mezi odlišností životních stylů a jejich podobností, určující tak rovinu obecnosti výpovědi o tomto jevu.

Životní styl je v mém pojetí tím, co náš život určuje a zároveň i tím, čím si svůj život sami určujeme. Determinující jsou pro životní styl statusové charakteristiky, které samozřejmě nejsou na lidské vůli naprosto nezávislé, ale v porovnání s ostatními charakteristikami jde o znaky nejméně ovlivnitelné. Naopak kulturní a psychosociální podmíněnost životního stylu jsou zajímavé aspekty, jejichž souvislost se životním stylem je na první pohled méně zřejmá, o to zajímavější jsou ale závěry, ke kterým jsem v této práci došla. V následujících odstavcích shrnu nejzajímavější poznatky této práce, začnu ale nejprve od typologie životního stylu, ze které další analýzy vychází.

Konstrukce typologie životních stylů mladé české generace je založena na předpokladu, že data sama mohou odhalit určité pravidelnosti v prožívání volného času, a definují tak různé životní styly. Užitím metody shlukové analýzy jsem tak zkonstruovala typologii, která je tvořena šesti typy. Tyto typy lze podřadit pod dvě skupiny, životní styly individualistické a životní styly rodinné.

Mezi individualistické životní styly patří sportovní styl, pasivní styl a tzv. plný styl. Plný styl je z těchto stylů nejzajímavější, neboť v sobě patrně zahrnuje velké množství různorodých a neidentifikovaných životních stylů individualizovaných jedinců, případně minorit. Tyto styly samotné není možno postihnout z mnou zvolené perspektivy, neboť jde o styly velmi fragmentizované. Plný životní styl v této typologii nepřispívá k jejich lepšímu pochopení, není konkrétním stylem jako styly ostatní. Naopak hraje roli

prakticky zástupnou pro vysoce různorodé a blíže neidentifikované styly. Mezi rodinné životní styly patří již dle stejného názvy styl rodinný, dále pak dosti podobný styl domácí a styl aktivní. Z nich je specifický zvláště životní styl rodinný, který jako jediný ze všech životních stylů zahrnuje převážně osoby s dětmi, které tento styl dělají z tohoto hlediska jedinečným a dobře identifikovatelným.

Jak jsou tedy životní styly sociálně podmíněny? Vztah mezi statusovými znaky a životním stylem přirozeně existuje, zajímavé závěry přinesly zejména výsledky věkové podmíněnosti. Ty ukazují, že s věkem stoupá počet jedinců zařazených do rodinně orientovaných životních stylů, zejména to platí pro rodinný a domácí styl. Naopak klesá počet těch, kteří náležejí k individualisticky orientovaným stylům, nejstrmější propad je zaznamenán u sportovního životního stylu. Neméně zajímavé jsou ale i životní styly, které se v závislosti na věku příliš nemění, aktivní, pasivní nebo plný životní styl, které jsou zřejmě stabilnějšími životními styly a méně ovlivnitelnými zlomovými životními momenty.

Prokázal se i vztah mezi pohlavím a životním stylem, rozdílné zastoupení v jednotlivých životních stylech není ale nikterak významné. Pouze u rodinného životního stylu převažují ženy nad muži více než dvojnásobně, u ostatních typů je zastoupení spíše vyrovnané, nejvyrovnanější je u pasivního typu. Ženy mírně převažují i u aktivního a domácího typu, muži naopak u sportovního a plného typu.

Rodinný stav je zajímavým indikátorem životního stylu. Svobodní jednoznačně převažují u sportovního životního stylu a o něco méně výrazně i u pasivního a také plného stylu. Ženatí a vdané naopak převládají u rodinného stylu. U aktivního a domácího stylu sice nepřevládají, ale tvoří jejich významnou část.

Z hlediska typu soužití se jednotlivé styly také výrazně liší. Pro sportovní a pasivní typ je charakteristické soužití s rodiči, u aktivního, domácího a plného životního stylu je spíše poměr mezi těmi, co žijí s rodiči a těmi, co žijí s vlastní

rodinou, zahrnující i dítě, vyrovnaný. Pro rodinný typ je přirozeně nejčastější rodinný typ soužití zahrnující dítě, který tento typ charakterizuje.

Ekonomický status je z hlediska životního stylu velmi významná charakteristika, kromě sportovního životního stylu jsou všechny životní styly z více než poloviny tvořeny pracujícími. Počet studentů je nejnižší u rodinného a domácího životního stylu, nejvyšší naopak u sportovního stylu, dále u plného a aktivního stylu.

Jaký vliv má právě tato charakteristika na životní styl bez vlivu dalších statusových znaků jsem zkoumala u studujících a pracujících. Srovnala jsem životní styly studujících a pracujících, patřící do stejné věkové kategorie mezi 19 a 24 lety, a to pouze svobodné a bezdětné osoby. Více studujících než pracujících se zařadilo mezi individualizované styly, přesto ale u obou skupin individualizované životní styly převládají. Pravděpodobně kvůli věkovému vymezení je u studujících nejfrekventovanějším stylem sportovní, aktivní a plný životní styl, nejméně častými jsou rodinný a domácí styl. U pracujících je zařazení do životních stylů více vyrovnané, přesto z nich ale do rodinného stylu patří jen málo.

Existuje soulad nebo naopak nesoulad mezi ideálními představami a realitou životních stylů? Dle předpokladů o souladu se rodinný ani domácí styl nechovají a svému ideálu se přibližují jen velmi zdaleka, neboť vykazují velmi nízkou souvislost s faktorem duševní pohody. Sportovní typ se extrémně silně váže na oba faktory zároveň, jak na duševní pohodu, tak na vnější zážitky. Plný styl dle očekávání souvisí více s vnějšími zážitky, podobně i aktivní styl, i když v menší míře. Pasivní styl se významně neváže ani na jeden z těchto dvou faktorů, naopak má blíže k jejich opačným pólům.

Podmíněnost psychosociálními faktory je velmi zajímavá z toho hlediska, že přiřazuje osobnostní rysy k jednotlivým životním stylům. Rozdíly mezi jednotlivými životními styly byly v této části práce nahlíženy z pohledu pěti osobnostních rysů. Z tohoto pohledu se podobají dvě dvojice životních stylů. Za prvé, sportovní a plný životní styl, které vykazují vysoké hodnoty u dominance

a extraverze a významné také u aktivity. Za druhé, u rodinného a domácího stylu, které jsou spíše spojeny se svědomitostí, s extraverzí jsou naopak spojeny podprůměrně.

Všechny tyto charakteristiky, ať už sociodemografické, kulturní nebo osobnostní, byly zařazeny na závěr empirické části do modelu, který měl určit, do jaké míry jsou tyto charakteristiky schopny predikovat, respektive vysvětlit životní styl. Ukázalo se, že tato schopnost je poměrně silná a je dvojnásobná oproti modelu, který zahrnoval pouze sociodemografika jakožto vysvětlující proměnné. Čím komplexněji je tedy životní styl pojímán, tím lepších výsledků je dosahováno, což potvrzuje, jak mnohovrstevný fenomén životní styl je.

Tento model nepotvrdil pouze komplexnost životního stylu, ale také jeho diverzifikaci a individualizaci. Mylné zařazování případů do nesprávných životních stylů ukazuje, jak velká diferenciací v rámci některých životních stylů existuje a jak složitá je jejich struktura, viz plný životní styl. Jako případ z opačného pólu lze uvést rodinný styl, který je poměrně jednoznačně identifikovatelný a zařaditelný.

Jaký vztah mají závěry, ke kterým jsem ve svých analýzách došla, k výzkumům, zmíněným v teoretické části? Je nutné předeslat, že nejenom zkoumané populace, ale především výzkumný záměr výzkumů YPPL a Sakova výzkumu mladé generace se od mého značně liší. Vzhledem k tomu, že mi k mé práci byly počáteční inspirací, ráda bych stručně zmínila jak určité podobnosti, tak i odlišnosti v poznacích, přestože nejsou samozřejmě na plné úrovni srovnatelnosti.

Z výzkumu YPPL vyplývá, že mladí lidé tráví více času s přáteli a známými, na úkor rodiny. To potvrzují i mé závěry, kdy se mezi individualizované životní styly řadí 70% osob nejmladší věkové kategorie a naopak mezi rodinné styly se zařazuje pouze 30% z této kategorie mladých lidí, nejlépe věkově odpovídající vymezení sledované populace výzkumem YPPL.

Dalším poznatkem YPPL je to, že z hlediska rodinných aktivit jsou dívky více zapojovány do chodu domácnosti a naopak chlapci se věnují sportu. Z pohledu životních stylů vyplývá, že práce v domácnosti je spojena především s aktivním a rodinným životním stylem, ve kterém vskutku převládají ženy nad muži. Sport je výslovně spojen pouze se sportovním stylem, ve kterém naopak převládají muži.

Sakovy volnočasové orientace lze jen velmi těžko porovnávat s typologií životního stylu, přesto mne zaujala kulturní orientace, která se na úrovni typologie nikterak neprojevila, respektive kultura není nikterak významně spojena s žádným konkrétním stylem, jak by se snad dalo očekávat. Sportovní orientace svou náplní ale odpovídá sportovnímu stylu, který také vykazuje vysokou souvislost s pohlavím a věkem.

Z pohledu žebříčku aktivit je pouze jedna aktivita sledovaná jak v Sakově, tak v mém datovém souboru, a tou je sledování televize. Dle Saka jde o nejoblíbenější, respektive nejpravidelnější volnočasovou činnost a stejně tak i v mých datech je tato aktivita významně spojována se všemi životními styly.

Naopak genderový aspekt přátelských vztahů, organizovaných nebo komerčních volnočasových aktivit, význam tzv. poflakování se a jiné poznatky obou uvedených výzkumů nebylo možné s mými analýzami srovnat.

Jaké jsou tedy životní styly současné české mládeže? Pro odpověď rozhodně nepostačí vyjmenovat sledovaných šest stylů, přestože věřím, že mají značnou výpovědní hodnotu samy o sobě. Jsou totiž tvořeny mnoha prvky, které se neustále mění a s nimi se mění životní styly jejich nositelů. Je tedy možné, že v tomto momentě má typologie již neplatí a na základě aktuálnějších dat a zároveň stejných metod by mohla být utvořena typologie nová. To však platí pouze do jisté míry, neboť znaje typologie jiných autorů vím, že některé typy, ač tvořeny jinak nazvanými prvky nebo charakteristikami, tvoří poměrně stálý repertoár poznaných životních stylů na dané hladině obecnosti. Přinejmenším dichotomii tvořící rodinně orientovaný a individualizovaný

životní styl, nezávisle na definici samotného životního stylu, jsou na denním pořádku literatury životním stylem se zabývající.

Životní styly mládeže tedy nejsou univerzální, jsou velmi diferencované a individualizované. Jsou výrazem statusových předpokladů i preferencí ve všech možných oblastech lidského žití, kterými jsou ovlivňovány. Přínosem této práce bylo nejen na tuto komplexitu poukázat a doložit ji. Zároveň jsem se pokusila nalézt takové charakteristiky, které by životní styl vysvětlovaly co nejlépe. Jejich význam při vysvětlování životního stylu prokázal, že nejde o zanedbatelné znaky a naopak prokázal značnou souvislost se životním stylem.

Životní styl jde jistě zkoumat i do větší hloubky. Bylo by tedy možné zaměřit se například na další typy determinant, jako jsou hodnoty nebo postoje k různým problémům a zjistit jejich vliv na životní styl. Bylo by možné rozložit každou takovou dimenzi na nespočet jednotlivých prvků. Bylo by možné zkoumat determinanty životního stylu do podrobností, je ale pak otázkou priorit, kde se výzkumník na cestě mezi zobecnitelnými poznatky a přesným popisem reality zastaví. Já osobně jsem se na této škále přiklonila k přístupu preferujícímu zobecnitelné informace. Přestože neaspiruji na úplný ani nadčasový a vyčerpávající popis životního stylu mladé české generace, tak věřím, že jsem tento prostor v rámci možností svých dat, znalostí a zkušeností řádně zmapovala a zprostředkovala tak náhled na danou problematiku.

7. RESUMÉ

Author's thesis is concerned with lifestyles of young Czech generation. Lifestyle is considered to be based on different combinations of leisure patterns. Theoretical part deals with the concepts of lifestyle and leisure. The problematics of lifestyle is explained within the main aspects of lifestyle, which is plurality of lifestyles, effectivity, individualization, diversity and lifestyles' main determinants. The issue of leisure is approached from a lifestyle perspective and in the context of key findings of researchs, dealing with similar problems.

Empirical part of the paper uses data from a research by Median agency called „Mass, Media and Lifestyle“. Through cluster analysis a typology of six lifestyles is constructed. Names of the lifestyles describe their main focus: Sports Lifestyle, Passive Lifestyle, Saturated Lifestyle, Family Lifestyle, Home Lifestyle and Active Lifestyle. For each of the lifestyles three sets of determinants are analysed in order to find their relationship with the lifestyle typology. First, social and demographic determinants, such as gender, age, economic status and others. Second, cultural determinants, dealing with the discrepancy between the ideal image of lifestyle and the reality. The last set of determinants that are considered are the individual, psychosocial characteristics.

Finally two predictive models for the lifestyle typology are reconstructed. The first one detects the role of social and demographic characteristics in predicting the type of lifestyle which shows to be quite strong. The second model includes all the three sets of characteristics and thus shows the strength of all of these predeterminants in predicting the specific type of lifestyle. These two models confirm first the complex structure of lifestyles and second the strong relationship between the three sets of predeterminants and the lifestyle typology. Thus these three factors could well be considered when attempting to explain lifestyles.

8. BIBLIOGRAFIE

1. Bauman Z. *Tekutá modernita*. 2002. Praha:Mladá fronta.
2. Bauman, Z. *Individualizovaná společnost*. 2004. Praha: Mladá fronta.
3. Chaney, D. 1996. *Lifestyles*. NY: Routledge.
4. Brindza, J. 1984. *Deti a ich voľný čas*. Bratislava: Smena.
5. Cushman, G. Veal, A.J. Zuzanek, J.1996. *World Leisure Participation: Free Time in the Global Village*. Cmbridge: University Press.
6. Filipcová, B. *Člověk, práce a volný čas*. 1967. Praha: Svoboda.
7. Floyd, M.F. Shinew, K.J. McGuire, F.A. Noe, F.P. „Race, Class, and Leisure Activity Preferences: Marginality and Ethnicity Revisited“. *Journal of Leisure Research*. Arlington: Second Quarter 1994. Vol.26, Iss.2.
8. Freysinger, V.J. „The Dialectics of Leisure and Development for Women and Men in Midlife: an Interpretative Study“. *Journal of Leisure Research*. Arlington: First Quarter 1995. Vol.27, Iss.1.
9. Friedlanderová, H. Tuček, M. *Češi na prahu nového tisíciletí*. 2000. Praha: SLON.
10. Gershuny, J. 2003. *Changing Times. Work and Leisure in Postindustrial Society*. Oxford: University Press.
11. Havighurst, R.J. Feigenbaum, K. „Leisure and Lifestyle“ 1959. *The American Journal of sociology*. Vol.64,No. 4.
12. Henderson, K. A. „Perspectives on Analyzing Gender, Women and Leisure“. *Journal of Leisure Research*. Arlington: Second Quarter 1994. Vol. 26, Iss. 2

13. Hendry, L.B. Shucksmith, J. Love, J.G. Glendinning, A. 1993. *Young People's Leisure and Lifestyles*. NY: Routledge.
14. Macek, P. Smékal, V. 2002. *Utváření a vývoj osobnosti. Psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister & Principal.
15. Macek, P. 2003. *Adolescence*. Praha: Portál.
16. Macháček, L. 2002. *Kapitoly ze sociologie mladé generace*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda.
17. Macháček, L. 1995. *Individualizácia mladé generace a modernizácia spoločnosti*. Bratislava: Soc. Ústav SAV.
18. Mansfeldová Z, Tuček M. 2002. „Současná česká společnost“. *Sociologické studie*. Praha: So Ústav AV ČR.
19. Možný, I. *Česká společnost. Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. 2002. Praha: Portál.
20. Plaňava, I. Pilát, M. (eds.) 2002. *Děti, mladá generace a rodiny v období transformace*. Brno: Barrister & Principal.
21. Rapoport, R. Rapoport, R.N. 1974. *Four Themes in the Sociology of Leisure*. Vol.25 No.2.
22. Roberts, K. 1995 „Individualizácia a ohrozenie mladé generace v Európe“. *Individualizácia mladé generace a modernizácia spoločnosti*. Bratislava: Soc. Ústav
23. Roberts, K. 2002. *Leisure in Contemporary Society*. Wallingford: Cabi Publishing.
24. Sak, P. 2000. *Proměny české mladé generace*. Praha: Petrklíč.
25. Samdahl, D. M. „A Critique of Leisure Constraints: Comparative Analyses and Understandings“. *Journal of Leisure Research* Arlington: Fourth Quarter 1997. Vol. 29, Iss. 4.

26. Shaw, S.M. Kleiber, D.A. Caldwell, L.L. „Leisure and Identity Formation in Male and Female Adolescents: a Preliminary Examination“. *Journal of Leisure Research*. Arlington: Third Quarter 1995. Vol.27, Iss.3.
27. Snir, R. Harpaz, I. „Work-Leisure Orientation and the Meaning of Work“. *Journal of Leisure Research*. Arlington: Second Quarter 2002. Vol. 34, Iss.2.
28. *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. 1999. Praha: Open Society Fund.
29. Toffler, A. 1970. Šok z budoucnosti. Ostrava: Práce.
30. Tuček, M, Duffkova, J.. 2003. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: Sociologické nakladatelství.
31. *Velký Sociologický slovník*. 1996. I, II. Praha: Karolinum.
32. *Volný čas v ČSSR*. Studie 5, 6, 7. Praha: Sociologický Ústav.
33. Walters, G.D. 2000. „*The Self-Altering Process. Exploring the Dynamic Nature of Lifestyle Development and Change*“. London: Praeger
34. Whyte, R. C. 1955. „Social Class Differences in the Uses of Leisure“. *The American Journal of Sociology*. Vol. 61, No.2
35. Wilson, J. 1980. „Sociology of Leisure“. *Annual Review of Sociology*. Vol.6
36. Duffková, J. „Současná struktura mimopracovního času a její změny za posledních deset let“. [online]. www.datafakta.soc.cas.cz
37. Šťastnová, P. 2000. „Životní styl-vějíř životních stylů“ .[online]. www.datafakta.soc.cas.cz